

SO YUT

aylık edebiyat dergisi

melih cevdet anday/ sait maden
berin taşan / ceyhun atuf kansu / eugène ionesco
yurdanur salman / yılmaz gruda / tomris uyar / halim uğurlu
abdullah aşçı / ali yüce / mazhar candan / güven turan
necati tosuner / metin güven / oğuz demiralp
izzet göldeli / niyazi özsan / tuncer uçarol

OCAK 1977

10 lira

SOYUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

SAYI 99

OCAK 1977

Sahibi ve sorumlu yönetmeni :

Halil İbrahim Bahar

Sayısı 10, altı aylığı 50, yıllığı 100 lira

Yabancı ülkelere 180 lira

Dizgi - Baskı :

Met/Er matbaası, Tel: 28 28 90

Yazışma ve havale :

Halil İ. Bahar

Mithatpaşa cad. 19/3

Beyazıt - İstanbul

SO YUT

SAYI : 99 / OCAK 1977

açık pencere

•

melih cevdet anday

Evlere kapılarından girmeli.
Bütün bitkiler göğe açar,
Acemidir akşamlar yürek gibi,
Bir maden gibi damar damar.

Yoğun bir ezgi ile geldi.
Melek gibi yoktan var olan
Gökyüzü, o küçük balonlar kenti,
Ağartırdı geceyi an an.

Vakit işte, ölümü düşünmeli.
Açık kalmalı pencereler
Bir ruhumuz varsa, ki derler,
Sevmeli açılmış pencereleri.

çukur

sait maden

Yağmur dindiğinden beri
ağır aydınlıkla yüklü
bu yumuşak yaz öğlesi
eriyip tüterken her şey
insan başlı, kuş gövdeli
doğa artığı bir hayvan
süzüyor gizli bir yeri
konduğu damdan ötede;
yolu kaplıyor gölgesi.
Saydam bir gölün altında
kent. Kuşatıyor yöreyi
gevşek yosunlarıyla düş
yağmur dindiğinden beri.
Zaman kapanıyor sessiz
uykulu bir göz örneği
yukardan sarkıyor yere
göğün beyaz, ölgün eli
ve duruyor yaşam.

Evler

giymiş uykuyu bir yeni
çamaşır serinliğiyle
bu yumuşak yaz öğlesi.
Yelpiriyor ağaçlarda
rüzgârın ıslak gömleği.
Çıt yok. Bütün pencereler

ta yaratılış öncesi
bir dünyaya bakakalmış
gibi dilsiz. Ve dört yanda
yağmur dindiğinden beri
ağır aydınlıkla yüklü
bu yumuşak yaz öğlesi
eriyip tüterken her şey
insan başlı, kuş gövdeli
o bilinmeyen yaratık
çevirip yüzünü geri
baktı bir yerlere. Derken
bu yumuşak yaz öğlesi
eriyip tüterken doğa
hepsi birbirinin eşi
sürüyle yeni yaratık
sardı birden her köşeyi
damlarda. Hepsinin yüzü
anlamsızlıkla gölgeli
ve bilinmez anıların
buğusuyla kör gözleri
başladılar seyretmeye
uzakta gizli bir şeyi,
her birinin boğazında
ya inleyiş olup sesi
ya hırıltı..

Ortaklıkta
yağmur dindiğinden beri
ağır aydınlıkla yüklü
bu yumuşak yaz öğlesi
eriyip tüterken her şey
insan başlı, kuş gövdeli
yüzlerce, yüzlerce hayvan
bekliyor hep, ama neyi?

Kazılan bir çukur mu var,
kimin bu gömme töreni?

berin taşan

Sinop ve üç ünlü insan: Rıza Nur, Nihal Atsız, Sabahattin Ali. Rıza Nur (1879 - 1942) Sinoplu. Sinop'ta doğup büyümüş. Sinop Milletvekiliği yapmış. Şimdi doğduğu şehirde (Rıza Nur Kitaplığı) ile anılıyor. Nihal Atsız (1905 - 1975) Rıza Nur'un manevî evladı. Noterden düzenlenen (evlât edinme) senedine dayanarak (Rıza Nur Kütüphanesinin) kendisine verilmesi için Sinop Belediyesini dava etmiş. Sabahattin Ali'nin Sinop'la ilişkisi kendi arzusuyla olmamış, Konya cezaevinden (görülen lüzum üzerine) Sinop Cezaevine gönderilmiş.

Sinop'ta bulunduğum yıllarda Türk düşünce ve sanat dünyasında olay yaratan bu üç ünlü insanın Sinop'la olan ilişkilerinden kişiliklerini yansıtan çok ilginç belgelere tanık oldum. Hiç bir yorumda bulunmadan tanık olduğum olayları anlatacağım. Bu belgelerin ileride Rıza Nur, Nihal Atsız ve Sabahattin Ali'nin hayata hikâyelerini yazacak araştırmacı ve yazarlara sağlıklı birer kaynak olacağı kanısındayım. Onun için bildiklerimin kişisel notlar olarak dosyamda kalmasına gönlüm razı olmadı.

Rıza Nur 1924 yılında Sağlık Bakanı iken Sinop'ta zengin iki rum kardeşe ait olan deniz kıyısındaki üç katlı bir yapıyı hazineden açık artırma ile satın alır. Bu yapıyı Sinop Belediyesine (Kütüphane) olarak vakfedeceğini söylediği için artırmaya kimse girmez ve yapı takdir edilen uygun bir fiyatla adına tescil edilir. Rıza Nur 1926 yılında Atatürk ve Arkadaşlarıyla anlaşmazlığa düşerek siyasal hayatı terk edilip Paris'e gider. Sinop Belediyesine vakfettiği (Kütüphaneye) çok önem verir. Paris Şehbenderliğinde düzenlediği 29.12.1927 tarihli (tesis senedi) ile Sinop'ta yine hazineden aldığı Rumlara ait Nisi

köyü çiftliği ve bir arsayı kütüphanenin bakım ve giderlerine karşılık olarak vakfeder. Vakfiyede en önemli koşul, ölümünden sonra kitaplarının yayınlanmasıdır. Bu dileğini şöyle belirtir:

(... Ancak şunu pek ziyade arz edeyim ki henüz bastıramadığım ve yıllarca mesai ve müthiş mahrumiyetler, zahmetler ile vücuda getirdiğim bir çok eserlerimi hayatımda bastıramadan vefat edersem müdür çiftliğin varidatı ile herşeye tercüman olan bu eserlerimi bastırsın. Ben bu kütüphaneye ve çiftliğe zevk ve sefadan kendimi mahrum ederek ve muktesidane yaşayarak vücuda getirdiğim hemen bütün servetimi ve hasıl ömrümü verdim. Yıllar ile hayatım bunlara hasredilmiş oldu. Çok emek ettim, zahmet çektim ve yoruldum. Bu kitaplarımın tab'ı en büyük emelimdir.) (Paris, 29.12.1927)

Rıza Nur Atatürk'ün ölümünden sonra yurda döndüğünde (1938) Nihal Atsız'ı manevî evlât edinir. İstanbul 6'ncı Noterliği'nde düzenlenen 24.5.1940 tarihli (evlât edinme senedinde) aynen şöyle yazılıdır:

(İstanbul 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 17.5.1940 tarihli kararıyla Dr. Rıza Nur, Boğaçizi Edebiyat Öğretmeni Hüseyin Nihal Atsız'ı evlât edinmiştir.

Rıza Nur: Nihal Atsız'ın vefatından sonra kendisine kalacak olan servetimi münhasıran ilmi, edebi ve siyasi Türkçülüğe sarf etmesini ve bu meyanda her şeyden evvel basılmamış eserlerimi bastırıp neşretmesini şart koşar.

Nihal Atsız: Dr. Rıza Nur'un evlâtlığını sözü geçen ilamda yazılı olduğu üzere bütün mirasını Türkçülüğe sarf etmeyi ve eserlerini bastırmayı taahhüt eylerim.)

Yukarıya bir kısmını aldığımız (vakıf ve evlât edinme senedine) rağmen Rıza Nur'un 8.9.1942'de ölümü üzerine manevî evlâdı Nihal Atsız Kütüphane, arsa ve çiftliğe ait vakıf, tesis v.b. işlemlerinin iptali için Sinop Belediyesi Millî Eğitim Müdürlüğü ve Vakıflar İdaresi aleyhine dava açmıştır. Nihal Atsız Sinop Asliye Hukuk Mahkemesine verdiği 29.9.1949 tarihli dava dilekçesinde Dr. Rıza Nur'un mirascısı olması sebebiyle halen Sinop Belediyesi ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilen Rıza Nur Kütüphanesi, Nisi Köyü çiftliği ve arsaya ait vakıf ve tesis senedinin iptal edilerek adına tescil edilmesini istemiştir. Sinop Asliye Hukuk Mahkemesi yapılan duruşma sonunda:

(Dr. Rıza Nur'un kendi adıyla anılan Kütüphaneyi 1924 yılında hukuk kurallarına uygun olarak Sinop Belediyesine vakfettiğini, bu tarihte davacı Nihal Atsız'ın mirascılık sıfatının bulunmadığı, kaldı ki

Nihal Atsız'ın Rıza Nur'un vakıf ve evlât edinme şartını yerine getirmediği...) gerekçesiyle Nihal Atsız tarafından açılan davanın red-dine karar vermiştir. (18.9.1950 tarih, 949/428 esas, 950/237 sayılı karar) Sinop Asliye Hukuk Mahkemesinin kararı Nihal Atsız'ın avukatları tarafından temyiz edilmişse de Yargıtay'ın 22.6.1951 tarih ve 9930/3403 sayılı onama kararı ile adı geçen mahkeme kararı kesinlik kazanmıştır.

Sinop ve çevresinde zengin bir kitaplık olarak bilinen (Rıza Nur Kütüphanesi) halen Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilmekte ve çevreye sanat - kültür yönünden büyük faydalar sağlamaktadır.

Rıza Nur gerek (Hayat ve hatıratında), gerekse (vakıf ve evlâtlık senedinde) en büyük arzusunun Rıza Nur adıyla anılacak Kütüphanesinin gelecek nesillere faydalı olmak amacıyla yaşaması ve Türkçülükle ilgili kitaplarının ölümünden sonra basılması olduğunu tekrar tekrar belirttiği halde maddî ve manevî mirascısı ve Türkiye'de (Türkçülük akımının) öncüsü olarak bilinen Nihal Atsız'ın Rıza Nur'un ölümü üzerine Sinop halkına bağışlanan Kütüphanede hak iddia ederek dava açması ibret verici bir olaydır. Bu dosyayı ilgili davayı Sinop Belediyesi adına takip eden bir avukat arkadaşım hatırlatması üzerine buldum. Nihal Atsız anlatılan dava dışında Sinop'a uğramamış. Rıza Nur da Sinop'a geldiğinde pek dışarı çıkmamış. Doktor olarak halkla bir ilişkisi olmamış. Bütün günü Kütüphanedeki çalışma odasında geçirmiş. 1924 - 1926 yılları arasında Rıza Nur Kütüphanesinde odacı olarak çalışan Mustafa Aygan (Sinop 1899, namı diğer Kabadayı Mustafa) bana şunları anlattı:

(Ben Cumhuriyetin ilânından sonra Rıza Nur Kütüphanesine odacı olarak girmiştim. Kütüphanenin şimdiki çocuk kitaplığı kısmı Rıza Nur beye ayrılmıştı. Ankara'dan geldiğinde eşi ile birlikte burda kaldı. Ben hem Kütüphanenin işlerine hem de Rıza Nur beyin özel hizmetlerine bakıyordum. Rıza Nur bey Ankara'dan Sinop'a geldiğinde doğru Kütüphanedeki odasına çekilir yazmak ve okumakla meşgul olurdu. Kendisine geleni gideni olmazdı. O da halkla pek temas etmezdi. Doktor denir ama doktorluk da yapmazdı. Bir gün beni yanına çağırır, kendi namına zürradan tütün almak için bana vekâlet vereceğini söyledi. Kâtipi Adil'i Kütüphane'ye davet etti. Bana 22.000 liralık tütün almamı söyledi. O zaman için 22 bin lira büyük para idi. Ben bana verdiği talimat üzerine köylüden parça parça 22.000 liralık tütün aldım. Parayı o zaman Sinop'ta Orman Müdürü olan Rıza Nur beyin kardeşi Şükrü bey ödedi. Şükrü bey memur olduğu

için ticaretle uğraşması memnun olduğundan zürraya karşı alıcı ben görünüyordum. Sonra bu tütünler balyalarla İstanbul'a sevk edildi.

— Dr. Rıza Nur beyin halkla ilişkileri nasıldı, etrafına yardım eder miydi.

— Dışarıya pek çıkmazdı. Eli biraz sıkıydı. Etrafına yardıma gelince, meselâ ben o zaman küçük bir odacı idim. Ona 22 bin liralık tütün aldım. O zaman ben ayda 19 lira maaş alıyordum. Bana bu hizmetime karşılık bir kat elbise bile almadı.)

Sinop'tan geçen üçüncü insan Sabahattin Ali. (1907 - 1949) 1933 yılının kışında Konya'dan Sinop cezaevine gönderilmiş ve 29 Ekim 1933'de çıkan genel afila Sinop'tan ayrılmış. Sabahattin Ali'nin Sinop Cezaevi'ndeki günlerini bir koğuş arkadaşının ağzından Soyut Dergisi'ne yazmışım. (Soyut, ocak, 1976) Sinop Cezaevi'nde kaldığı süre içinde koğuş arkadaşlarına (el sanatlarını) geliştirmeleri için yardımcı olmuş. Modeller getirtmiş, hükümlülerin yaptıkları sigaralık, kotra, dikiş kutusu, tavla, ağızlık gibi tahta oyma el işlerine Mersin'de, Ankara'da pazarlar aramış. Bugün Sinop'ta turistik eşya olarak aranan el işlerinin gelişip yerleşmesinde Sabahattin Ali'nin de bir katkısı olmuş. Halk bunu 1933 - 1938 yılları arasında Sinop Cezaevi'nde yatan (siyasilerin) Sinop'a bir yadigarı olarak biliyor.

Sabahattin Ali Sinop Cezaevi'nde kaldığı 8-9 ay gibi kısa bir sürede hikâyeleri için büyük bir birikim yapmış. Bir kısmını Sinop Cezaevi'nde iken yazmış (Kazlar, Bir firar gibi), bir kısmını çıktuktan sonra. (Katil Osman, Duvar, Çaydanlık gibi) Bir de (Hapisane şiirleri), cezaevinin eski surlarına yaslanmış, dışarıda surlara vuran, göremediği denizi dinlerken:

Dışarıda deli dalgalar / Gelip duvarları yalar / Seni bu sesler oyalar / Aldırma gönül aldırma. — Görmezsen bile denizi / Yukarıya çevir gözünü / Deniz gibidir gökyüzü / Aldırma gönül aldırma. — Kurşun ata ata biter / Yollar gide gide biter / Ceza yata yata biter / Aldırma gönül aldırma.

Bir şehir ve üç insan. Şimdi üçü de dünyada değil. İlk ikisi Türkiye'de Türkçülük - Milliyetçilik akımının öncüsü olmuş veya öyle bilinmiş. Üçüncüsü solcu bir yazar. Nihal Atsız'ın Atatürk'ü hicveden şiir yazdı diye devrin Başbakanı Saraçoğlu Şükrü'ye açık mektupla jurnal ettiği, (vatan haini) dediği bir yazar. Şimdi manevî babası Türkçü - Milliyetçi Rıza Nur'un Atatürk'e küfreden (Hayat ve hatıratım) adlı kaçak kitabının Anadolu'da el altından dolaştırıldığını bilse nederdi? Nihal Atsız Türkçü - Milliyetçi bilinen bir yazar. Ma-

nevî babası Dr. Rıza Nur'un doğduğu Sinop şehrine armağan ettiği (Rıza Nur Kütüphanesi) nin, Sinop halkının elinden alınarak arsası ve binasıyla birlikte kendisine verilmesi için Sinop Belediyesini dava etmiş. Sabahattin Ali de Nihal Atsız'ın (vatan haini) dediği bir yazar. Sinop Cezaevi'nde kaldığı süre içinde hükümlülere dışarıda emekleriyle geçinebilmeleri için bir sanat öğrensinler diye çaba harcamış, sonra gaz sandıkları üstünde, ışığında Türk Edebiyatına Sinop insanını, hapisteki Türk insanını anlatan şiirler, hikâyeler armağan etmiş Hapisteki bir insan bulunduğu bir şehre başka nasıl yararlı olabilirdi?

eylül alıştırmaları

ceyhun atuf kansu

1 — BOZKIR

Benim sevgili bozkırında
Yunus Emre'nin dumanıyla
Tüten bir çaydanlıktır eylül
Üveyik otlarıyla demlenen...

2 — BARIŞ GÜNÜ

Savaşa hayır diyor duvarlar
Bir eylül duvarları
Mor sabah safalarına baktım da
Çiçekle doğruladım evet barış.

3 — DÖNÜŞÜM

Akşam göğündeki dilim ay
Nereye gitti?
Dönüşümü besleyen gece var ya
Oraya gitti.

4 — GÜNEŞLİ ÇINAR

Parktaki güneşli çınar
Ermişler toprağından gelmiş yürümüş
Yalvaçlık varsa da künyesinde
Bugün insanların arasında,

5 — DİNLE OĞUL

Senin kanında demir var
Çiçeklerden ve elmalardan
Sevginin tarihinden geliyorsun
Güneşle toprağın sevişmesinden.

6 — EYLÜL ÇAYEVI

Bir takım insanlar iskambil sularında
Güzü yaşıyorlar açık pencereden
Bir yaprak arabası geçiyor
Ayışığının kır yolundan.

7 — BİLECİK

Hep birlikte gittik tekfurun evine
Gözlerini üzümlerden devşiren
Yumuşak toprağı bir döşek gibi seren
Nilüfer hatuna konuk olduk.

8 — ŞU YILDIZLI GECEDE...

Ben bozkır tirenindeyim
Bir bozkır tepesinde çoban İsa
Açılmış gözlerimiz uyuyamıyoruz
Koyun tüylerinden yıldız kırmaktan.

9 — EYLÜL İÇKİSİ

Güz yapraklarından damıtılmış
Gökyüzü destilerinde
Ve çınar kovuklarında saklı
Bir doğa içkisidir eylül.

10 — DOĞA TOPLUMU

Çardak esnaftır
Çınar bey
İğde köylü
Gül ozan!

11 — GECEKONDULU ARMUT AĞACI

Bir armut ağacı altına oturdum
Güz üzerimde ince bir örtü
Mavi yıldızlardan biriktiriyor yağmuru
Ve yanıma bir yaprak düştü.

12 — BADEMLİDERE

Bir ağaç güzellemesidir halk
Kadının adı kara erik
Gecekondunun bademlidere
Evlerinin önü ceviz ağacı.

13 — GÖKYÜZÜ

Mavi bir baldır gökyüzü
Güneş arılarının biriktirdiği
Umudun sabah türküsünden
Bozkırın öğle titreşiminden.

14 — BURSA İPEĞİ

Gece düşlerinin işliğinde
Güzel kızım, gelinlik kızım
İşler mavi Bursa ipeğini
Çıplak günün sabah göğüne.

15 — ALLENDE

Eylül gecesini aydınlatan adlar vardır
Biri Şillili Salvador Allende
Karanlığın silâhı yakar onu
Işıldar kanı yıldız gülü gibi.

16 — BANA KALAN

Çıkıp bozkır çalısı evimden
Bir tosbağa gibi yollandım asmalara
Bağlar bozulmuş ya bana kalmıştır
Bir salkım, taneleri şeker ve kehribar.

17 — ÜRGÜP

Çardak kuşu bir şenliği ezgiliyor
Gölgeli bağ yolundan gelen
Güneşli ayaklarıyla türküye seğirten
İğde dalı değneğiyle coşkun Pan!

18 — BAĞ BOZUMU

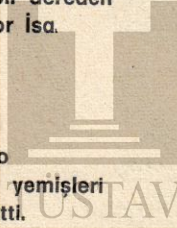
Bir bağ bozumu göğüdüdür duru dingin
Güz yapraklarına yazılan dilekçe
Yerine getirilmiş yer tanrıca
Salkım halkı ballanacaktır, pişerek

19 — ÇARIKLI KİLİSE

Toprak bir inancın solgun yüzü
Gibi kireçle aklanıyor
Üzümün kanı akıyor bir dereden
Çarıklı bir köylü oluyor İsa.

20 — ÜVEZ AĞIDI

Kimbilir üvez ağacını?
Bızkırın güz tarihiydi o
Dallarında dönüşümün yemişleri
Unuttunuz... kurudu gitti.

21 — YAĞMUR DAMLASI

Bir yağmur damlasıydın sen
Güz örgüsü saçlarından
Kuru toprağıma birden
Düşen ve uçup yitiveren.

22 — GÜZ TAPINISI

Bakır rengi bir armut yaprağını
Saklamışım günlüğümün arasında
Demek güz kızaran dalların gölgesinde
Bir tapınıymış bende o zamanlar.

23 — YAĞMURLU GÜN

Çok uzakta yağmurlu bir günü
Düşledim de camın ardında
Bir ihlamur ağacı gibi
Islanı - kaldı yüzün.

24 — GÜZ GANGSTERLERİ

Onlar gangsterlerdir suyun başında
Paradır makinalı tüfekleri
Tararlar yürek bahçemizi
Bir korkuluk kalır onlardan.

25 — İŞBAŞI

Grevci şoförler işbaşı yaptı
Emeğin kırmızı gelincikleri
Sarıverdiler Ankara'yı
Başladı sevincin gidiş gelişi.

26 — YAĞMUR KIZI

Yağmur sen kimin kızısın
Yıkanmışsın arınmışsın
Ayakların çimen toprak kokuyor
Saçlarında düğün çiçekleri.

27 — KESTANE

Sular soğudu artık
Kuşlar üşüyor
Bir kış odasını çağırıyor
Sokaktaki kebab kestane.

28 — EYLÜL'ÜN GÖZLERİ

Eylül'ün gözleri ne renk
Güz yeşili olsa gerek
Benim eylülümün gözleri
Gözleri üzüm karası

29 — DOSTLUK

Dostluk varsa ey dost
Dilin çiçeğindedir
Zaman gül açıyorsa soframızda
Eylül çaydanlığında demleniyorsa yürek.

30 — GÜZ

Eylülü yaşadım tenimde
Dupduru göğü kuşandım
Kanımda yaprak döktüler
Kentimin sevgili ağaçları...

PASSÉ — PRÉSENT (D'UN PAYS À L'AUTRE) ¹

1940'da

L'Institut Augustinien'de Tudor'un İnsan kavramı üzerine konuşması. Çağdaş insanın, insanlığını yitirmekle, yükselmeyip düşmesinden büyük ölçüde Nietzsche'nin sorumlu olduğunu söylerken çok utangaç ve çok zekiydi Tudor.

(1940 savaşından önce yazdığım bu bölüme yeniden göz attım. Tudor bunu söylerken, aslında yalnız Hitlerci, ya da Faşist insanı düşünüyordu.)

Buna göre, Nietzsche'nin Şeytanca kıvancı üzerinde yeterince durmadı. *Übermensch* olma isteğine kendini kaptıran insan, sonunda sırtlan olup çıktı. Konuşma sırasında Constantin'e rasladım. Kibar, yumuşak, uzlaştırıcı tutumunun ardında suçluluk itkileri, doktrin açısından suçluluk sayılacak itkiler yatıyor. Gülümseyerek yaklaştı bana; yüzünde gülümsemeler uçuşuyordu. Bu rahat havasına aldanmadığımı, gösterdiği yalancı dostluğun, siyasal düşünceleri yüzünden onu suçlamama hiçbir zaman engel olamayacağını yüzüne söyleyecek gücü bulduğum için kutlamalıyım kendimi. Elini uzattı, ağırdan aldım.

«Elimi sıkılmak istemiyor musun?»

¹ Geçmiş - Şimdi (bir ülkeden ötekine)

«İstemiyorum,» diye cevap verdim, iç çekerek, «ama şimdi sık-mak zorundayım.»

Sonra Tudor'u tramvaya dek geçirdim.

Konuşma yaparken, çevresinde insanlar varken, gözüpek bir yü-zü var; sakin, ölçülü, kendinden emin. Oysa dışarıda, sokağın ka-ranlığında, koluma yapıştı. Nerdeyse yere yığılacaktı. Güçlkle yü-rüyor, yaşlı ya da hasta bir adam gibi ikide bir kederli bir sesle inliyordu. Tehlikede. Benim varlığım bile ona pek güven veremedi.

Konuşma başlamadan önce, Constantin, Virgile adında bir felsefe mezunuyla tartışmaya girişmişti. Virgile'in yüzü çöküntü içindeydi, sapsarı, kirli. Jean'ın söylediğine göre, Virgile sıfırdan başlayabilmek için her şeyi kökten yıkmak gerektiğini savunuyormuş. Jean afal-lamış, şaşırılmıştı. Ben şaşırmadım. Bu düşüncenin yeni olan hiçbir yanı yok; Sağcı ve Solcu Devrimciler'e özgü zavallı bir *cliché* bu ve özde gerçekle hiçbir ilgisi yok; olsa bile, kökünde nefret ve aptallık yatıyor, arıtma isteği değil.

Virgile denen adama baktım, öylesine çirkin, anlamsız ve pisti ki, insana dünyayı kökünden yıkmaya isteği veriyordu; kendisinden başlayarak.

Yeni bir defter aldım.

Yazılarımın tonunu ve yazma biçimimi değiştirmek istiyorum. Çok kızgın ya da üzgün olduğum zaman yazmayacağım. Bundan sonra yalnız kendine özgü şeyleri anlatacağım, somut gerçeklere dik-kat edeceğim. Duygu ne denli az olursa, o denli iyi. Son olarak da arkadaşım C'nin her zaman dediği gibi, konuşan ağızların, haka-retler, küfürler yağdıran ağızların çürüyeceği, sıkılan yumrukların etinin, kemiğinin yok olacağı, bütün bu sesin öfkenin yerini sus-kunluğun, suskunluğun alacağı düşüncesi; bizden sonra gelen hiç kimsenin bu işkenceleri, insan kıyımlarını hatırlamayacağı düşün-cesi; bütün her şeyin sonunda toprak, topraktan da daha az bir şey olacağı düşüncesi; sonra bu dünyada en çok sevdiğim, kıs-kandığım şeylerin yok olacağı düşüncesi; beni saran kolların, başka birisini saran kolların çürüyeceği, dağılacağı, düşeceği, yok olaca-ğı düşüncesi; bütün bunların, sevdiğim her şeyin, korktuğum her şeyin, nefret ettiğim her şeyin, yadsıdığım her şeyin, sakamak is-tediğim her şeyin, bütün bu şeylerin bir gün artık olmayacağı dü-şüncesiyle avunuyorum ve uyuyabiliyorum. Bütün bunlar bir hiç, bütün bunlar ölecek, sönüp gidecek; bütün bunların öleceğini dü-şünmek avutuyor beni, yaşamamı sağlıyor.

Ama tutkusuz, üzüntüsüz, acı çekmeden yazmayacağım.

Bu alıştırma defterinde iki yüz sayfa var. Daha yeni başladım. İki yüzüncü sayfaya geldiğimde durumumuz ne olacak?

Nerede olacağız? O zaman var olacak mıyız?

Bu iki yüz sayfa boyunca neler olacak — merak ettiğimiz, öğrenmek için deli olduğumuz şey bu; bu iki yüz sayfayı doldurabilmeyi, bu iki yüz sayfa bittiğinde burada olabilmeyi çok istiyorum. Bana güvenlik veriyor bu. Uzun sürmeyecek, yeneceğiz ve yolumuza devam edeceğiz.

Bu eski sayfalara yeniden bakıyor, yazdıklarını başka bir yere çekiyorum. Kendimi yeniden bu geçmişin içine sokmak güç geliyor. Bu anlar yığınına el atmadan önce, kendimi şimdi'nin içinde, şimdi olanlarla karşı karşıya buluyorum.

Sovyet Hükümeti (1967 Haziran'ındayız), olağanüstü yenilgilerinden sonra Mısırlılar'ı yeniden silâhlandırıyor. Bildiğimize göre Yahudiler seksen milyon Arapla çevrilmiş. Araplar da öğrenecek savaşmayı bir gün! İsraililer, yenilirlerse ölecekler. François E.'nin bana dediği gibi, o zaman herkes yürekten acıyacak onlara. Söylediğine göre Sol'un bozguncu bir siyaseti var. İsraililer'in kurban olmaması, Arapların avı olmaması gerektiğini kabul edemiyor. İşte bu yüzden sevgiler tersine dönüyor. Herkes Mısırlı ve Cezayirli haklı görmeye başlıyor, onları seviyor; yenildikleri için seviyor onları elbette, ama aynı zamanda gerçek katillerin Mısırlılar ve Araplar olduğunu bildiği için seviyor.

Halk katillere bayılır. Kurbanlara acıyırlarsa bu, daha çok, öldürülmeye boyun eğdikleri için onlara teşekkür etmek istemelerinden. Artık psikanaliz bildiğimiz için bu, çözümlenmesi güç bir kompleks ya da tutum değil.

Bana sorulursa ben, mazosist ya da sadist olmadığım için, anti-Sionizmin, ya da darmadağınık Rus Yahudilerine yöneltilen bir ilerleme kütlü kılığına bürünmüş Yahudi-düşmanlığının, bütün gücüyle yeniden doğduğunu görünce, Yahudiler olmasaydı ne olurdu diye düşünmekten kendimi alamıyorum. İnsanlar Yahudi sorunu diye bir şey olmadığını söyledikleri zaman bu, psikanaliz açısından açıkça, Yahudilerin varlığını yadsımak, onları yok saymak oluyor. Bu yüzden inanıyorum ki, Yahudiler olmasa, dünya katı ve hüznü bir dünya olurdu. Bizi yaşatan nedir? Bir gün herkesin, her şeyin değişeceği, iyi ve güzel olacağı umudu. Yahudiler olmasa böyle bir inancımız olmayacaktı; Mesih'in, kurtarıcının geleceğini, ya da geri döneceğini ummayacaktık. Mesih'in kapının arkasında olduğunu bil-

diğimize bir şeyler bekliyoruz; onun bir gün kapıyı açacağını, dünyanın coşkuya, ışığa gömüleceğini umuyoruz. Hepimiz özlenen kentin gerçekleşeceğine inanıyoruz; yani hepimiz çöllerden ve ölümden yepyeni bir Kudüs'ün doğacağına inanıyoruz. Dünyanın biçim değiştireceğine inanıyoruz; Yahudiler olduğu sürece de inanacağız buna. Onlarsız suç çulğnlığı, onlarsız karanlık.

1940'da

Bu kesintisiz azap boğuyor beni. Ölümden hâlâ nasıl korkabiliyorum, nasıl hâlâ bütün yüreğimle istemiyorum ölümü!

Her zaman Tanrı'ya inanmaya çalıştım. Yeterince saf, yeterince ince değil. Bir çeşit fizikötesi eksiklik.

Ama Tanrı'yla aramdaki köprülerin hepsini bütün bütün yıkmış değilim.

La Chapelle - Athenaise'de Marie'yle sık sık yaşlı Dalibart'ın çiftliğine giderdik, çoğu zaman geç dönerdik. Çok karanlık bir gece, fenerimiz yoktu; ağaçlarda rüzgârın hışırtısı vardı. Marie, bunun bizimle konuşan, anlayamadığımız bir ses olduğunu söyledi; öylesine karanlıktı ki hendeğe yuvarlanmaktan, ağaç gövdelerine toslamaktan, çalı dikenlerinin oramızı buramızı sıyracağından korkuyorduk. Tarlaların sonuna vardığımızda, değirmene bakan tepenin üstünden, aşağıda, koyakta evimizin sönük ışıklarını gördük. Üşümüştük. Karanlığın içinde aceleyle yürüyorduk eve yaklaşıyorduk. Son küçük yokuşu da indik. Köprü yerine koyduğumuz tahtadan geçtik. Ahırın yanından geçerken inekler geldiğimizi duyup böğürdüler; süt, inek, gübre kokusu; eve girdik, yaşlı Janette'in çorbası belli uzun süredir orda, tencerede bekliyordu.

Dişlerimden ikisi ağrıyor. Çürüyorlar: bir köpek bir de azı dişi, acı bir ağrı. Aynada bakıyorum, çürüyorlar, belli. Şimdi dişçiye verecek parayı bulmak gerek. Çürümenin ilerlemesi durdurulmalı. Önce bir diş gidiyor. Sonra bir başkası. Bir tutam saç, sonra bir tutam saç daha. ona bir tırnak, bir eklem, parmak, bir el..... Parça parça, parça parça, gidiyor, çözülüyor, eriyoruz. Kalanlar bir kürekle alınıp çöp tenekesine atılıyor. Biri bizi yeniden toparlayıp birleştirecek mi acaba?

Bana öyle geliyor, bana öyle geliyor ki, köyün ve Değirmenin imgeleri yavaş yavaş silikleşiyor, ya da gittikçe yutuluyor, daha iyi-

si, soluklaşıyor, gittikçe daha çok renksizleşiyor, güz yaprakları gibi solup gidiyor.

Düşmanlarımızı bağışlamak ne güç! Onlardan nefret etmemek elimizde mi? Gene de öç, ne duygunluk getiriyor ne de kötülüğe karşılık oluyor: kötülük yapıldıktan sonra artık öcün ne yararı var? Olan oluyor ve buna dayanmamız gerekiyor.

En son dakikada, her şeyi yitirdiğimizi sandığımız zaman, belki de kurtulacağız, ayaklanacağız, üstün geleceğiz.

Nasıl kurtulabileceğimizi bilmiyorum. Göklerimizde gözdağı.

Tehlike yaklaşıyor, bizi kısıtıyor, çember gittikçe daralıyor. Ezilecek miyiz; nasıl karşı koyacağız, nasıl dayanacağız? Yani: manen karşı koyabilecek, dayanabilecek miyiz, güvenli kalabilecek miyiz, boyun eğmemekte direnebilecek miyiz, benim adaletime inabilecek miyiz?

Dirensenm bile, ileride kitap yazabilir, bir gün kendimi ortaya dökebilirim, insanlar beni istediğim ilgiyle dinleyecekler mi, inanacaklar mı bana, uygulanacaklar mı?

Konuşması gereken, yazması gereken insanlar, yalnız söyleyecek bir şeyi olanlardır. Herkesin söyleyecek bir şeyi vardır. Ben herkesim, ya da herkesin bir parçasıyım. Söyleyecek bir şeyim var. Tam doğru değil bu: Yalnızca herkes olan insanların söyleyecek bir şeyi yoktur, çünkü onların söyleyeceğini herkes söyler. Yarımız herkes olmalı, daha kesin söyleyerek, birazımız herkes, başka insanlar olmalı, kalanı kendimiz. Herkes «Biri»dir, kişisel olmayan, bir boşluktur. Kişisel olmalıyız. Ben, kendim, başka insanlarla çatışırım; başkaları da benimle çatışır. İşte kişisel olanı yapan bu karşılaşma, bu denge.

Konuşmaya kendi kendime ne olduğumu anlatmaya çalışmalıyım. İnsanın kendisi olması bu demektir. Var olmak insanın kendisi olması demektir. Büyük birer ideolog olmamalıyız; bu savaştan sonra yeterince ideolog çıkacak, yani sürüyle «düşünür»; bir daha gelecek olmayacak bir geçmişten, gelecek için sonuç çıkaran adamlar. Bu geçmişten, gelecekte tekrarlanacak hiçbir şeyi tanıyamayacağız. Kendimiz olmalıyız. Kendimiz olmaya çalışırken, sıradan olmaktan korkmamalıyız, yoksa insanı temsil edemeyiz. Şimdi sıradan, uydurma, ya da sığ görünen her şey, yirmi, elli, ya da yüz yıl sonra büyüleyici bir şey olabilir. Her şeye uzaktan bakabilmeliyiz. Kendimizi ideolojilerin, geçici *Cliché*'lerin, o önemsiz çağdaş gerçeklerin — örneğin bireyci edebiyatın gününü doldurduğunu, Ulusçu, Komünist, Nazi, ya da ne olursa olsun, yeni dünyanın «toplumcu»

ruhunu verecek biçimde yazmamız gerektiğini öğütleyen gerçeklerin — kapanına kaptırmamaya çalışmalıyız.

1967

Aslında yok olup gidenler ideolojiler ve ideolojik edebiyat modalardır. Bunu, bugün yirmi beş, otuz yıl öncesinin ideolojik modalarna baktığımızda daha iyi anlıyoruz; oysa, günümüzdeki ideolojik modalarnın da 1935'inkiler gibi yok olup gideceğini anlamış değiliz daha. Faşizmin öğretilerinden ne kalmıştır geriye? Ama yazarlar oldukları gibi duruyor. Eleştirmen olarak Brunetiére'le Taine gereksiz artık, ama onların iyi ya da kötü diyerek yargıladıkları yazarlar yaşıyor. Gene de Brunetiére, Sainte-Beuve ya da Taine — bugünlerde Goldman, Barthes ya da Dort'un olduğu gibi — edebiyatı denetlemeye çalışırken aynı bağınaz kendini beğenmişliği göstermişlerdir. Sonra insanlar edebiyatta bireyciliği kötüleyen (ya da eskiden kötüledikleri zaman) anlamışlar mıdır, ya da anlıyorlar mı ki, belki de bireycilik diye bir şey yoktur, bireycilik yalnızca başkalarını kendimiz yoluyla anlatmaktır.

Bütün bunların üstünde olmalıyız, zamanımızın çok üstünde olmalıyız, ötesine geçmeliyiz, öyle ki onunla birlikte yok olup gitmeyelim. Belki zayıf olduğumdan, belki de güçlü olduğumdan — zayıflık gibi görünen şey güç olabilir aslında — buhranlara, eğilimlere, zamanın iniş çıkışlarına karşı direneceğim, zamanımın dışında olacağım, ona karşı savaşıacağım, akıntıya karşı, ona karşı direnerek, zamanımı anlatarak, ama direnişimle anlatarak; bu direnme ideolojiler yoluyla göstermeyecek kendisini, çünkü ideolojiler eninde sonunda yok olup gidecek dalgalardan başka bir şey değil. Ben de yalnızca başka bir dalga olmak istemiyorum, belki bir kaya olacağım; yani insanca bir süreklilik, bir çeşit bilinçlilik, zaman zaman dalgaların altında kalan, ama her zaman yerinde duran bir şey. Kendini kaptırma, akıcılığını koru, yenilme, her şeyi sağduyuyla yargıla; ideolojiler çılgındır, herkes bir ideologdur; herkes tutkulu, sofu bir ideologdur; herkesin söyleyip durduğunun tersine, sağduyu dünyada en kötü dağıtılan şeydir. İdeolojiler buhranlardır.

Sonunda üne erişilirse bu, hem çok şey, hem de hiçbir şey olacak. Olur ki, yazacaklarım, fırtına deli gibi eserken çok yakın olmayan, fırtına geçtikten sonra da çok uzak olmayan, uygun bir ana raslar. Sonunda beni kucaklayacak bir üne kavuşsam da ne yararı olabilir bunun: Yorgunluğuna değmez.

İnsanı kendisinin üstüne çıkaracak bir kaygı varsa, o da mutlak kaygısıdır; yani insanın en temel gereksinmelerinden biri mutlağı bulmaktır. Yüzyılımız gözden düşmüştür, çünkü mutlak kaygısının yerini siyasal sorunlar, siyasal öfke almıştır; insan artık değişmez sonuçlar sorunuyla ilgilenmez oldu mu, kendisini ilgilendiren tek şey siyasal bir devletin, ekonominin, toplumsal sorunların geleceği oldu mu, büyük fizikötesi sorunlar artık ona acı vermekten çıkıp, onu duygulandırmaz oldu mu, insanlık yozlaşmış, hayvanların düzeyine inmiş demektir. İnsanın hayatını şu ya da bu siyasal partiye satmasından daha umutsuzcasına aptalca bir davranış düşünemiyorum.

1967

Siyaset artık kenti düzenleme aracı olmaktan çıkmış, tersine onun düzenini bozmaya yarayan bir araç olmuştur; siyaset, yerle bir etmeyi, yok etmeyi, yıkmak için yıkmayı, devrim için devrimi, kafa'nın başarılarını ortadan kaldırmayı isteyen, açığa vurulmamış bir tutkudur. Oturmamış devrimler, zorba yönetimler, denetleme örgütleri, kültür devrimleri hep kültürü yok etme yollarıdır; sağda, solda kültür devrimleri kitapları yakıyor, anıtları yok ediyor. Savonarola zamanında olduğu gibi bunu, bugün, 1967'de de, günümüzdeki yasaklamalar salgınında da görüyoruz. Yalancı dinleriyle çağdaş devrimler, pagan kültürlerini yıkan Hristiyanlık devrimine, Bizans'ın, Atina'nın anıtlarını yok eden İslâm inanına benziyor. Her yeni devrim İskenderiye'deki kitaplığı ortadan kaldırıyor.

1940'da

«Estetik» görüş açısı da aynı ölçüde sıradan bir şey. Tanrısal bilinç, ya da çok yüce bir zekâya sahip bir insan için olduğu gibi, melekler için de katedraller kaba taş yığınlarından, bir simge olmaya çalışan belirsiz taslaklardan, iyi dönmeyen dillerden başka bir şey değil; Bach'ın müziği bile bir dizi uyumsuz gıcırta.

Bir yıl sonra, belki ölmüş olacağız, ya da bu karabasan geçecek, özgür soluk alacağız. Bir, ya da iki yıl içinde sevince kavuşacağız; bacaklarımız gençliğini yitirmez, dişlerimiz dökülmez, çürüyüp gitmezse, dans edeceğiz.

B'lere gittim. Şarap, müzik, bazı resimler, güzelliğe, serüvene, başıboş özgürlüğe karşı özlem uyandırdı içimde. İnsanlar Ümit Bur-nu'nu bulmuşlar, Amerikalıları bulmuşlar, bilinmeyen kentleri, sa-

rayları, bilinmeyen meyvaları bulmuşlar, garip, duyulmamış uygarlıkların başka renkten insanlarıyla karşılaşmışlar. Oysa biz burada, yeryüzünün en çirkin insanların arasında, bizi yutmaya çalışan avanakların, eşeklerin, gulyabanilerin arasındayız, ne alınıyız! Ne yaptık da böyle insanların eline düştük, Tanrım, bilmem ki!

Bütün gün korku içinde yaşıyorum, geceyin karabasanlar. Ben! On altıncı yüzyılda Amerika'ya giden İspanyol kaptanlarından biri olmak isteyen ben!

Karmakarışık fırtınaları arasında çürük bir tekneyle ilerliyorum. Tanıdığım herkesin, dünyada olup bitenleri, bugünlerde olanları, dünyayı açıklayacak bir görüşü var. Hepsi, her şeyi anlayıp yorumlayabiliyor. Bütün bu olanlardan hiçbir şey anlamayan tek insan benim, hepsinin elinde bir anahtar, ya da bir maymuncuk var.

Bütün sistemler yalancı, her sistem ancak imge, olsa olsa bir imge olabilir; her sistem insanın kendisini olduğundan başka düşünmesi, ya da değişik biçimlendirmelere ancak bir basamak olacak dünyayı kendisine göre biçimlendirmesi. Her sistem, belli bir biçimi olmayan gerçekten yola çıkıyor; sonra ondan uzaklaşıyor. Bir sistem ne denli kusursuz, bütün, kabul edilebilir, mantıksal ya da tutarlı olursa, o ölçüde gerçekten uzak ve yapay. Bu yüzden sistemlerin hepsi, temelde yapay ve gerçekten uzak. İsterseniz bu sistemlerden, imgelerden ya da yorumlardan (şu anda dünyada dolaşan iki ya da üç sistem var böyle) size en çok uyacak birisini seçebilirsiniz. Faşist evrenden öğreniyorum. Komünist evreni ne seviyor ne de beğeniyorum; erkinlikçileri, o kötülerin iyisini yeğleyip yeğlemediğimiye hiç bilmiyorum. Bir sistemin gerçeği anlattığına, kapsadığına, kavradığına ya da sindirdiğine kendisini inandıramayan —tüm anahtarları yadsıyan, elinde maymuncuk da bulunmayan— bir insan, karmakarışıklık içinde yaşar elbet. İçinde yaşanabilir, insanca bir gerçek değil bu. Ben karmakarışıklık içindeyim, yaşamamayı yaşıyorum.

Ama bırakalım kendimizi, karmakarışıklığın dalgalarında sürüklenelim. Bu fırtınalı gerçek denizinde kayıp gidelim.

Kendime her şeyin altında olduğumu söyleyip duruyorum. Aslında inanmıyorum buna. Aslında her şeyin üstünde olduğumu sanıyorum. Ne var ki her şeyin, ya da herhangi bir şeyin altında ya da üstünde olduğumu düşündüğümde, benim de bir sistemim, bir çeşit ölçüm olduğumu ortaya koyuyorum.

Bir sisteme bağlı olmamak da bir sistemi olmak demektir.

Karmakarışıklığın ucuna gelip dayandım; iyice delirmedim daha.

Ya da ters açıdan bakarsak, karmakarışıklığın ucuna gelip dayanmışım, delilikten kurtulmadım daha; deli olmak kendine göre bir dünyası olmak, kendine göre yorumlar yapmak demektir. İnsanlar deli. Deli olmadığımı söylemek, insanların gözünde deli olduğumu söylemekle bir. Nerdeyse deli sayılırım. Zihnim, çok yalın bir biçimde de olsa, düzenli işliyor daha.

X. bana diyor ki: «Yaşadığı sırada, zamanının gerisinde olan bir tek büyük sanatçı, bir tek büyük yazar yoktur... (1967. Bugün, 1967'de olduğu gibi, 1935'de de, Tarihin akışı içinde yüzleri ileri dönük olarak bağlanmaları isteniyordu yazarlardan demek ki. Tarih içinde doğru yöne yönelmiş olan Faşistlerin kullandığı gözdağı, bugün Komünistlerin ve Sovyet Hükümetinin verdiği gözdağlarıyla aynı. Günümüzdeki devrimciler, önderler, tarihçiler, 'libido dominant'iler, yalnızca öğretileri bakımından farklı; çünkü bütün bunlar aynı temel 'libido dominant'inin giysilerinden, değişik kılıklarından başka birşey değildir. Şimdi, 1940'da yazılan notlara dönmeliyim, şöyle gidiyor.)

İyi ama, birisi için «zamanının gerisinde» dediğimizde, ne anlama geliyor bu? Kafamızdan atmamız, kullanmamamız gereken sayısız *cliché*'lerden birisi bu da. «Zamanının gerisinde olmak», çoğu zaman karşı koyanlardan, kendi gününde Tarihin akış yönünü eleştiren azınlıktan olmak demek. Zamanının gerisinde olmak aslında, «herşeyi sürükleyip götürmelerine izin vermemek», «birşeye kapılmamak» anlamına geliyor. Bazen insan hiçbir öncü, ya da kalıntı olmadığını, yalnızca birbiriyle hiç durmadan çatışan, sırayla benimsenip yadsınan, ortaya çıkışları tarihsel evrelere bağlı olarak değişen, ama ta derinlerde aynı kalan belli bazı ilkelerin (ya da değişmeyen tutumlar ve durumların) bulunduğunu düşünüyor. Kant Eflatun'u yeniden ele alıyor, kendine göre; Jung'un anatipleri, aynı biçimde Eflatun'un idelerinin doğrulanması; Bergson Heraclitus'u yeniden canlandırıyor; Hegel de aynı şeyi yapmış.

Aristokrat toplumların yerini demokratik toplumlar, erkinlikçilerin yerini zorbalıklar alıyor. Bir toplum, bir toplumsal rejim laçka oldu mu, bir tepki, ya da devrim (bu iki sözcük, temelde eş anlamlı olabilir), toplumun eski yapısını ve yönetimini geri getiriyor ve bu böyle sürüp gidiyor. Sonuç olarak, *le moment historique* denen şey karşı koyan herkes, hem geriden yetişmeye çalışan, hem de önde koşan kişiler olarak görülebilir.

İlerleme kültürünün fizikötesi açıdan bir gerileme olduğuna

inandığı için ondokuzuncu yüzyıl ileri düşüncesinin, pozitivistimin (akılcılığın, 1967'de eklenen not), ileri toplumsal reformların karşısında olan Charles Baudlaire, gerçekten de aristokrat tutumun hem destekleyicisi, hem de bir temsilcisiydi. «Yalnızca papaza, askere ve şâire gerekir saygı, İnsanlığın geri kalanına yalnızca kamçı gerek.» diyen o ünlü cümle de onun izlerini taşıyor. Gerçekten bir «gerici», bir uyumsuz, çelişik bir insan, *un retardataire*'di Baudlaire. Aynı zamanda ona, bazı zamanda ona, bazı Nietzschevari öğretilerin, günümüzü çok iyi yansıtan yaygın Alman düşüncesinin, Hitlerci ve Spenglerci fikirlerin öncüsü gözüyle de bakabiliriz; bunu söylerken yalnız *Bati'nın Çöküşü*'nü yazan Spengler'i değil, «kitleler»e karşı, seçkin olmayanlara karşı yazılan o korkunç bildirinin, *Kara Yıllar*'ın yazarı Spengler'i de düşünüyorum.

Baudelaire'in tutumu, demokrat Amerika'da yaşayan Edgar Allan Poe'nun tutumuyla aynıdır; Poe da zamanının karşındaydı. Ama kimse, Rönesansın, genç İtalyan Cumhuriyetinin, ulusçuluğun düşmanı ve Hohenstaufen'lerin savunucusu Dante'den daha gerici, zamanının daha gerisinde olamazdı. Bütün Avrupa'yı kaplıyan yeni bir imparatorluk istememiş miydi Dante? Roma İmparatorluğu'nun yeniden kurulmasını istemekle *un retardataire* olduğunu ortaya koyan başka bir yazar da Petrarch değil mi? Aristo'nun da modern ırkçılık kuramlarını destekleyen bir yanı olduğu söylenemez mi? Bugün, Tarihin ilerleyişini Faşistler gösteriyor sanki, oysa bir zamanlar bunların hepsi zamanın gerisinde sayılıyordu. Ama Tarihin bu yönde akıp gitmesi durdurulacak. O zaman gene gerici olacak faşistler. Ve belki biz gene haklı olacağız o zaman. Hemen hemen her zaman bende zamanıma karşı olma, akıntıya karşı yüzme eğilimi var.

Fikirlerimizin «tarihsel» olmadığına, belli bir tarihsel anı gösteremediklerine, ya da yalnızca ortaya çıktıkları tarihsel anı yansıtmadıklarına inanıyorum. İncancıma göre, fikirlerimiz derin, tarih dışı eğilimleri, bizim ve tarihin yüzeyinin ötesine geçen, çok çok uzaklardan gelen, bugün yenilseler, geri itilseler de, yarın yeniden ortaya çıkacak, yeniden savaşmaya başlayacak eğilimleri gösteriyorlar. Aslında fikirler, yalnızca zihinsel ya da toplumsal eğilimlerin anlatılması değil; bunlar aynı zamanda fizikötesi değişimleri de gösteriyor. Bir bakıma gel-gitin yükselip alçalması, gece ve gündüz, ayın evreleri, birbiri peşinden gelip giden mevsimler gibi, biyolojik ve fizikötesi değişimleri —biyolojik, fizikötesi ve kozmik değişimleri— gösteriyor. Yalnız değiliz; düşündüklerimiz ölümsüzdür. Benim dü-

şünüp duyduklarımı, başkaları da düşünüp duyuyor. Daha başkaları da düşünecek, duyacak. Her tutum, bir tek bireyin anlatımı, uydurması olmayışıyla doğrulanıyor; bir tek insanın durumunu değil, genel bir durumu anlatıyor. Fikirlerimiz ve eğilimlerimiz başını alıp gitmediği gibi, yok da olmuyor. Bütün bu değişik biçimlerde tekrarlanan bu ölümsüz ilkeleri, Tarihin her anında yeniden tanımlamaya çalışmalıyız. Karşısında olsak da, kendi zamanımızı yansıtıyoruz demektir: hareket doğrusal değildir.

Özgür olmak. Tarihin dışında olmak, dünyanın düzeninden bir parça olmamak, orkestrada bir müzik aracı ya da senfonide bir nota olmamak. Sahnede olmamak. Herşeyi dinleyicilerin bulunduğu yerden duyup işitebilmek. Evrenin dışındaymışız gibi. Sahnede olursak, orkestranın bir parçası olursak, duyacağımız yalnızca gürültü, ayırdedebileceğimiz tek şey uyumsuz sesler olacak.

Bak onlara; dinle onları. «Öç alıyorlar, kendilerini cezalandırıyorlar. Öldürmüyorlar, kendilerini savunuyorlar; kendini-savunmak doğru birşeydir. Nefret etmiyorlar, cana kıymıyorlar, adaleti yerine getiriyorlar, istedikleri ne ele geçmek, ne de yönetmek; dünyaya düzen getirmek istiyorlar. Zorbaları sürmeleri, yerlerine geçmek istediklerinden değil, gerçek düzeni kurmak istiyorlar.» Yalnız kutsal savaşlarda savaşır onlar. Ellerinden kan damlıyor, sinsî, azgın, vahşî hayvanlara benziyorlar, çamurlara yatıyor, uluyorlar.

Bu delillerle birlikte yaşayamam ben; onların şölenlerine katılmıyorum; kendileriyle birlikte sürüklemeye çalışıyorlar beni. Onlara hiçbirşeyi açıklayacak zaman yok. İşte bu yüzden ben de, katil olmaya çabalayan bir aziz oldum.

Biraz önce T.'ye rasladım, bana ruhların beden değiştirdiğine inandığını açıkladı. Siyatik ağrıları çekiyor, bu sıralarda bir iskemleden ötekine geçemiyor. Bir değerler kuramı yazmakla uğraşiyor.

Dün *Reicstag*'da Hitler'in konuşması: her zaman olduğu gibi elbet, ülkenin tüm gazetelerinde aynıyla yayımlandı konuşma. Başka şeylerin yanında, konuşmada, fizikötesi ırkçı Alman fikirlerinin anlatılması, özeti de yer alıyor. Hitler bunlara inanabilir, inanmayabilir de. Ama Tarih Hitler'in istediği yönde ilerlemeye devam ederse her ideolog bu fikirleri kendisininmiş gibi benimseyecek; bunlar dogmalaşacak, yeni bir insan bilimine temel olacak varsayımlar olarak kullanılacak. Bilimi istediğimiz şeyi savunmak, istediğimizi kanıtlamak için kullanabiliriz. İstediginiz gibi kullanabilirsiniz bilimi.

Birlikte sokaklarda dolaşırken S. bana, «Bak,» diyordu, «bak

şunlara. Propaganda çamuruna batmış hepsi. Kafalarına çakılan şeyleri kendilerinin bulduğunu, düşünerek yarattıklarını sanıyorlar.»

Birkaç yıl sonra, «Tarihin yönü» değişince, kafaları başka bir propaganda çamuruna bulanacak. Yöneten yalnızca birkaç kişi; ötekilerin hepsi yönetiliyor, edilgen: birçok hayvan, birçok böcek topluluklarında olduğu gibi. Oysa yöneticiler de bilmeden kendilerindeki üstün-olmak-için-yönetme içgüdülerine boyun eğiyorlar. Özgür insan ne yönetilir, ne de yönetici olur.

Belki de beyaz ırkın günü doldu artık. Bazıları böyle diyor, benim içimden de inanmak geliyor! Kalksın artık ortadan, evet kalksın artık inançsız, safdil Fransızlar, pis İtalyanlar, korkunç ve aptal Almanlar, bir deli bir duygusuz olan İngilizler, alıkçasına iyimser Amerikalılar, katıyürekli, gizemci Ruslar (neyin gizemcisi? Katıyürekliliğin mi?). Bırakın, sarı ırk gelip kaplasın şu dar kafalı Batılıların ülkelerini! O an pek uzaklarda olmasa gerek. Eğer Japonlar deniz üstünlüğünü ele geçirirlerse, dünyanın efendisi olacaklar. O zaman Çinlilerin ve Japonların beyaz tutsakları olabileceğiz. Tarihi yaratan Avrupa, bin yıl çekilmek zorunda kalacak «tarih»ten.

En büyük huzur içinde yaşıyor da olabilirim. Yorgunluk kaplasın her yanıma. Bu hayat, hepimizi dehşete salan, ayrılmaktan delicesine korktuğumuz bu hayat. Nefretsiz ölebilmek, bu dünyayı, pişmanlıkla, geride bırakabilmek; size acı çektiren, gene de kırgınlık duymadan ayrıldığınız kadınlarla dost kalarak ayrıldığınız gibi. Her şeyin ötesine geç, her şeyi başla. Tanrı'nın, Tarih'in, aptallıkların, aklın izin verdiği o kitle kıyımlarına bile... Çok geç oldu, çok uyukum var.

1967

Bugün C. bana, kendi kendime düşünüp durduğum, bugün bile söylediğim şeyleri söyledi: «Tarihle uğraşıp durma; kötü bir tiyatrodur o. Tarih aptal ve kabadır; en karanlık, en aldatıcı duyguların başıboş bırakılmasıdır tarih.»

1940: Bu defteri alalı bir ay oldu, zaman ayaklarını sürüyerek geçiyor, ama geçiyor ... inci sayfaya geldim.

İki insan ırkı var: fizikötesi sorunlara, ölüm sorununa ilgi duymayanlarla, siyasal sorunlara ilgisiz kalan, ya da kalabilenler. Siyaset adamları ölümü düşünmüyorlar; eylem onları hiç bitmeyen bir simdi'nin içinde tutuyor.

«Neden korkuyorsun ölümden?» diye soruyor bana B. «Önemsiz, bireysel bir sorun bu.»

Aslında insan önemsiz; ölüm de bir insan sorunu. İnekler ölümlü düşünmez. İnekler önemsiz değil.

Herkes herkese nasıl davranması gerektiğini öğretmek istiyor. Kimse, kimsenin kendisine ne yapması gerektiğini öğretmesini istemiyor. Bu da, hiç değilse, canlı bir denge yaratıyor.

1967

Orta Doğu «çatışma»sı birazcık yatıştı. Üç ya da dört hafta engelledi edebiyatla uğraşmamızı. Şimdi yeniden başlayabilirim. Zaman zaman gerçeğin ortasına atılıvermiş buluyoruz kendimizi. Sonra, eşi bulunmaz bir dinginlik başlıyor, à nouveau. Sanrı içinde yaşıyoruz. O zaman güzel kitaplar yazabilir, örneğin içinde bulunduğumuz dinginliğin asılsız olduğundan söz edebiliriz. Bunu biliyoruz ve hiç bilmiyoruz. Sanrı'dan, sanrı olmayan şeyden söz ediyoruz. Ne de olsa bir sanrının içindeyiz ama bir ayağımız hâlâ gerçeğe basıyor. Kalkıp da, «Barış olmasını ne çok isterdim, gerçekten sevdiğim bu dünyayı sevmeyi, daha çok sevmeyi nasıl isterdim, sevmeyi nasıl isterdim!» desem, insanlar, «İnsanların seni sevmesini istiyorsun da ondan, ama seviyecek hiçbir şey yok, sevgi bir aldatmaca.» diye cevap veriyorlar. Doğru, doğru. Sevmek belki de bir çeşit korkaklık: insanların sizi savunmasını istemek demek sevmek çünkü sizi sevenler sizi savunanlardır, sevmek kendinizle savaşmak istememeniz demek. Doğru. Ama ben, nefretin de en az sevgi ölçüsünde aptalcâ birşey olduğunu, dövüşme isteğinin atalarımıza benzeme içgüdüsünü gösterdiğini, bunun da olduğu gibi ortaya konması gerektiğini söyleyebilirim cevap olarak. Sevmemeli, nefret etmemeli, sevmemeli, nefret etmemeliyiz. Bunu da yapmamamız gerekir. Ömür boyunca geçirdiğim öteki çatışmalar, öteki savaşlar, devrimler ve karışıklıklar sırasında gerçekten yaptığım tek şey, onları baştan sona yaşamak oldu. Canlılık dolu bir siniklik bu, gençlik dolu bir siniklik.

Sonra bunlara ilgisiz kalmak gittikçe daha güç gelmeğe başladı bana. Milyonlarca, milyonlarca insanın kendiliğinden ölmesine dayanılabilir. Ama onların başka insanlarca öldürülmesi dayanılmaz birşey. Benim başkaldırışım, romantik bir başkaldırmaydı, gene de öyle kalacak. İyi ki böyle. Siyasal değil, çünkü yan tutan herkes sonunda katil olmaktan kurtulamaz. Benim kabul edemediğim, varlığımı-

zın koşulları. Kabul edemediğim, yeryüzünde bulunmamız. Kabul edilmez olanı anlayabilmek değil; çünkü başlıca özelliğimiz sınırlı oluşumuz. Sinikliğimde nasıl içtendiysen, başkaldırışında da öylesine safım, ama artık uygarlıkların yok olmasına, ulusların çökmesine, toplumların parçalanıp darmadağınık olmasına, evrenlerin alevler içinde yok olup, ykıntılar içinde kalmasına dayanamıyorum.

Açıkça İsrail'i tutuyorum. Belki İncil okuduğumdan. Belki de Hristiyan olarak yetiştirilmemden, sonunda Hristiyanlığın Museviliğin bir mezhebi olduğunu bilmemden. Belki de, eskiden beş, on, on beş, ya da yirmi milyon insanın ölümüne dayandığım halde, şimdi yirmi milyon bir insanın ölümüne dayanamayışından; derler ya, bardağı taşıran son damla. Sonra, Yahudilerin çorak bir ülkeye bereket getirdiklerini biliyorum. Komşularının bunu yapamadığını ve bu başarıyı kıskandıklarını biliyorum. İleri Arap devletlerinin ilerici olmadıklarını, Mısır ve Cezayir'in askeri ve Faşist cuntalarca yönetildiklerini biliyorum. Kısaca, Yahudileri tutuyorum. Sonunda bizimle konuşabilen insanları, kötülükleri ötekilerden kıl payı az da olsa, bize seslenebilen insanları seçtim. Üstelik Cezayirlielerin nefret duygusuyla davrandığını, Yemen ve Sudanlıların katili, emperyalist Nasır'ın kendinden çok emin bir gururla hareket ettiğini biliyorum.

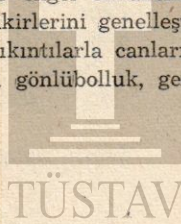
Tam düşmanlıkların başladığı sırada, biz İsrail'in herşeyi yitirdiğini sanırken, bir İsrail diplomatına, umutsuzluk içinde, ne yapabileceğimi soruyorum... Elimden gelen tek şey diyorum, bir gazeteye bir makale yazmak. Bu çok büyük birşey diye cevap veriyor, yazın, herşeyin yararı var. Yazdım, yayımladım bu makaleyi. Başka bir makale daha yazdım. Gerçekten önemli birşey yapmışım gibi bir duyguya kapıldım. Yararlı birşey, çok küçük birşey, ama bu küçük şeyi bilinçli olarak yapmak, bütünüyle yararsız olmadığını bilmek, kendimi savaş sırasında bir çavuş gibi duymak; küçücük bölüğünde, küçücük görevini yerine getirmek, ya da o küçücük seslerden, ibreyi seçilmişlerden birinin yanına çeken o yüzbinlerce küçük sestene biri olmak.

Başka bir savaşın başlarında yazılan bu notlara bakarken şunu anladım: Kimsenin dünyaya sahip çıkmaya hakkı yok. Kimse bu haktan vazgeçmiyor! (Görüşüm değişmemiş aslında.)

... Başka bir çağda, korkusu, huzursuzluğu olmayan bir çağda yaşasaydık, sıkıntıdan, yaşamanın acıklılığından, meslek tutkusundan çıldırırdım. Bu korkuyu, bu öfkeyi yenmek istiyorum, ama elimden gelmiyor. Önceleri çalışmak zorundaydım; tembellik engel

olurdu çalışmama. Ne olursa olsun, hep o aynı kendimin ötesine geçememe yetersizliğim, her zaman şu ya da bu biçimde karşıma çıkıyor. Tembellik ve öfke, yani olanaksızlık belirtileri.

Genel fikirler üzerine genel fikirler. Çok genel fikirler. Gene de o kadar genel değil. Yetersiz bir biçimde genel fikirler. Generalin fikirleri. Generalin karısının fikirleri. Gönlübol generalin karısı. Generalin gönlübol karısının genel fikirleri. Genellikle generalin karısının genel fikirlerinin gönlüboldur. Generaller, genel provalara gönlübollarca çağırılır. Genç kuşakların generalleri. Dünyaya getirilen generaller. Genellikle bunlara genç general kuşakları diyoruz. Genler. Can sıkıntısı. Genç kuşakların gönlübol generallerinin canlarını sık. Generallerimizi yeniden dünyaya getirelim. Yeniden dünyaya getirilen bir general. Genç kuşağın yeniden dünyaya getirilen generali gittikçe ağırlaşıyor. Uzayıp giden oruç, gönlübol genç generali sınırladı. Gönlübol general, soylu at. Kendinizi hiç sıkıntıya sokmayın, oruç tutan, genç gönlübol generaller. Genç kuşağın genellikle gönlübol olan generali, kromozomlarıyla genleri genellikle biraz gergin olduğundan, hiçbir engel olmaksızın oruç tutabilmek, görüşlerini gençleştirmek ve fikirlerini genelleştirmek için Cenova'ya gitti. Genel bir gönlübolluk. Sıkıntılarla canları sıkılmış, sıkıcı generaller. Genel gönlübolluk, genel gönlübolluk, genellikle gönlübol genç kuşak.

kuyumcular

yılmaz gruda

BEHÇET NECATİGİL

Bir başlık:

Evler

Kâgir, ahşap, beton

Ve bir kanı (kanaat)

(Bir yüz sarı, bir üzünç-uzun

Ortahâllî bir halktan

Hep

Hayat Bilgisi 3

ki, bir sanı

Otuz yıl civarında

Sanıyı aralıyoruz:

Yani Hiç

Biri yıkamaz

Öylesine güçlüyüz ki «biz»

Nedir evler dediğin

Attık mı yüzüğü yok

O canavar, o meduza mı bizi-

Gülerim

Kim o kıza, o oğula tutsak

batarken boşanır ter
mit

oluşturur ben—

ki, bir oyun

yetmesinedir vâdenin

sararır yüz

en şehrengizi üzücün-şimdi

bir sonbahar akşamı buldu

bir it gibi ulurken yalnızda

—kitaplar diplomalar hiç—

Adam giyindik, herşey oturdu yerine

Güzellikler, «bubenler» kuşandık—

ben/ be ben/ onlarda sonsuz

Onlarla yaşamak

Bir devim ben

ki, ondan cüce
ondan evet/ sin
yıpranır/geçer gider/düşler
dev
dize gelir
Sen
çığlıklar— ki,, Bun

Düşer yaşam

Ben istedim mi

Son başlıktır: Ben/kendisi

Yani yarım demeler, çeyrek
sesler,

Yani kira, mutfak, taşıtlar

Yani bir zavallı Biz - amennâ

Yani filelerde götürdüğü/müz

Ya gün be gün duyulurken güm, boşalırken güğüm:

Bir ortaoyununda, bir masalda tekerler gibi yaşamı

Dönüp geldiğin hep bun/hep yontusuz elmas

Tam bir dal yakalıyacak

bu uğul uğul gittiğin, seleyi verdiğin selde
bir aydınlık

ve tek kıyâmı insanın—

Gelir kırar, gelir karartır, gelir dağıtır

Getirir bun, sanı/ getirir sanrı, boş—

Ve dünyada başka hiç bir şey yok gibi evden

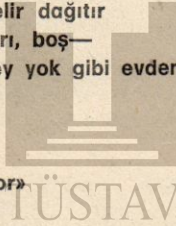
Ve bir emlakçı dükkânında

Le Dessous des Cartes:

Kartotek'teyken insan—

«Yaralı hayvanlar gibi/soluyor»

Geride kalan karbon.

tomris uyar

16 Ağustos

Uzun yol sürücülerinin o bitip tükenmez «gitme» duygusu... İnsanın kendi yaşamadıkça, başından geçmedikçe tam anlamıyla kavrayamayacağı, sezemeyeceği duygulardan biri.

M. Zeki Niksarlı, «Türkoğlu Cıbrı Salih ile Acemoğlu Gaffar» adlı romanında, üstünde çok düşündüğüm bu duyguyu çeşitli açılardan ele almış; TIR kamyoneuluğu konusunda oldukça bilgili olduğu anlaşılıyor.

«Sere serpe düşünmek...» diyor uzun yol sürücüsü Hatayî, «en büyük zevk budur benim için (...) İle de direksiyon başında düşünebilirim. Taa Tahran'dan Londra'ya dek dünyanın çeyreği benimdir. Her dönemeç, geçip gittiğim her kent, kasaba, gelip geçen arabalar, lokantalar, değişen iklimler (...) her biri kendi başına kocaman bir dünya olan daha sayamadığım bir sürü şey: tümü benim...»

Meslektaşı Gaffar, «sürünme tutkusu» diye açıklıyor bu duyguyu. Seferdeyken yolu bitirip dinlenmek istemek, sefer bitiminin ilk gününde yola çıkmayı özlemek. Ayrıca temelinde bencillik, kaçaklık gibi duygular da barındıran bir tutku bu, yazara sorarsanız.

Yine de ben, asıl, «daha sayamadığım bir sürü şey»i dert ettim nicedir, onu ve bittiği yerde başlayan yolu.

İki yıl önce, iskeleden Sirkeci'nin arka sokaklarına kadar uzayan bir araba vapuru kuyruğunda, kâğıt oynayan sürücüler görmüştüm. Kaldırıma çökmüş, bir yandan da çay-kahve içiyorlardı.

Sıkışık bir saatti, iş yerlerinin boşalma saati. Ben eve en çabuk nasıl gidebilirim kaygısında idim, içim içimi yiyordu. Tam o sırada öndeki kamyonlardan biri kalkar gibi oldu. Yüreğim hopladı! Yol açılıyor işte! Birazdan sıra, yanlarından geçtiğim sürücülere gelecek. Gidecekleri yere varmanın ilk adımını atacaklar birazdan.

Kendi duygularımı onlara ustalıkla aktardığımı sezmeden, «Açıldı galiba,» dedim telâşla.

İçlerinden biri, bir an yüzüme boş gözlerle baktıktan sonra, herhalde ayıp olmasın diye, «Sağ ol,» dedi, «demek açılmış.»

Öndeki arabalar usul usul ilerliyordu; onlar yerlerinden kıpırdamadılar. Başı-sonu belirsiz, biraz da gerçek-dışı bir yolculuktu yaşamları. Varacakları ev bir duraktı, yolda evlerindeydiler.

18 Ağustos

Cevat'la ilk tanıştığımızda, bir icra alacağı için protesto çektiği (müvekkili adına çekmek zorunda kaldığı) bir çiftçiden aldığı mektubu göstermişti bana. Mektup şöyle başlıyordu:

«Sevgili Cevat bey ağabeyim,

Pordostunu aldım, teşekkür eder ellerinden sıkırım. İnanmazsan çok üzüldürüm, ama borcumu harman kalkar kalkmaz...»

Beklenebileceği gibi tatlıya bağlanmıştı dava.

İki yıl kadar sonra bir gün, cebimde beş para yokken, onun parasıyla ona vekâletname çıkartıp, üstüne de vekâletname verme ücreti olarak yüz lira almıştım.

Şimdi başım sıkışınca aklıma ilk düşen dostlardandır. «Kalabalığa, uzun yola, birileriyle yanyana oturmaya şu ara katlanamayacağım ama Ankara'ya gitmek de istiyorum,» gibi bir şımarıklık yaparsanız, kaç kişi «temyizdeki murafa»sını o tarihe denk getirmeye uğraşıp sizi arabasıyla Ankara'ya «atar»? Dahası da var: orada sizi arayıp sormaz, bırakır öbür dostlarınızla birlikte olun, dönerken kapınızdan alıp evinizin kapısına bırakır? Güçlükleri hiç sezdirmeden.

Karşılığında beklediği, öğretilmeyecek kadar ufak bir sevecenliktir çoğu kere: sevdiği bir yemeğin unutulmaması, kahvesinin çok şekerli yapılması, onunla paylaştığınız bir şakayı başkasına aktarıırken onu akıldan çıkarmamanız gibi...

Bu sabah Burgaz adasında Cevat'ın evinde pırl pırl bir denize uyandık. Cevat, kahvaltı masasını bahçeye taşımış erkenden, özenle

kurmuş, çayı demlemiş. Ev de pırl pırl. Kolay değil, üç başarısız evlilik başarmış adam! Titiz, tertipli.

— Boşanabiliyorum ya, ona bak sen, diyor kendini savunurken.

— Yahu, yok senin evlenme ehliyetin, bırak artık, dediğimde.

Hoşuna giden kadına alışmayı, alıştığı kadınla evlenmeyi huy haline getirmiş bir kere. Yoksa, kendi kendine yettiği ortada. (Bu şaşkınlıklarda, yetişme koşullarının çetinliğinin, katılığının payı da yok mu acaba?)

Ama kazançları da var, zararın neresinden dönüldüğünde. Söz-gelimi, ev eşyalarını boşandığı eşlerine bıraktığı için çeşitli markalardan buzdolaplarını, çamaşır makinelerini, elektrik süpürgelerini kullanabiliyor. Oysa âlet kullanmada benden bile şaşkıncıdır aslında. Üstelik sakardır. Plastik çatalla konserve kutusu açmaya kalkışan bir insan, buzdolabını onarabiliyorsa, elbette kazançlı çıkmıştır evlilikten!

Motora binip açıldık. Kaşıkadası'nda, Kınalı'nın arkalarında demirdedik. Bilirsiniz, iskelenin bulunduğu yer ön taraf sayıldığından, adaların hep arka tarafları güzeldir, gizemlidir. En derin deniz, en büyük kaya, en renkli taşlar oradadır.

Cevat, kocaman bir kaya gösterdi Kınalı'nın arkasında. Gözlüğü takıp daldım.

Önce titrek, sızan güneş ışınlarıyla sisli bir aydınlığa bürünmüş, bildiğimiz derin denizi gördüm. Derken, nasıl oldu bilmiyorum, koca bir boşluk açıldı önümde. Kayanın sivri tepesinden geçer geçmez, düpedüz bir deniz tarlası. Yeşil, kahverengi, renksiz lekelerle dolu bir boşluk. Kayanın üstünde, girintilerinde, çıkıntılarında milyonlarca canlı soluyor, titreşiyor. Yengeçler, istiridyeler, uzun yosunlar, deniz-dalları, duyamadığım bir ezgiye kulak vermişçesine bir sağa bir sola sallanıyorlar. Kayanın kökü, soluğumu tutup da inemeyeceğim kadar derinlerde. Birbirlerinden beslenen canlılar, kabuklaşıp tarlaya düşüyorlar.

Pürtüklü yüzeyini okşadım kayanın, elledim. Kendi ürkünçlüğünden korkmamasını, Kınalı'nın az açığında bir yerde, alçakgönüllü, sıradan bir yontu gibi yükselişini kutsadım. Üstüne çıkıp oturdum bir süre, bacaklarımı suya sallandırdım; dizlerim çizildi, ellerim kanadı, ama olsun!

Sanıyorum Cevat'ı çeken de, kayayı keşfetme sevincinin yanısıra, onun koca denizde tek başına durabilişiydi.

7 Eylül

Tam «içtenlik» nedir konusundan paçamızı kurtarıyorduk, «büyük yaşam» geldi çatı. Bu konuda yazılanların çoğunu okuyamadım ama okuduklarımdan anladığım kadarıyla, nasılsa işin içinden çıkamayacaktım. En doğrusu, «büyük» sözcüğünün karşılığını sözlükte aramak.

Büyük: 1) Boyutları benzerlerinden daha uzun olan, küçük karşıtı.

Demek ki, herkesten daha uzun yaşamış birinin yaşamını, «büyük yaşam» olarak niteleyebiliriz. Sözelimi Hakkârî'nin bir köyünde 117 yaşına kadar ayakta kalmayı başarmış bir dedenin büyük yaşamından söz edebiliriz. Üstelik doğru da olur ama galiba tartışma, entelektüel bir temele dayandırılmak isteniyor. Okuyalım bakalım:

2) Geniş.

Yaşamı geniş bir çevrede geçmiş insanlar büyük yaşamış sayılacaklarsa, üç ayda bir Avrupa'ya gitmek zorunda kalan bir ithalatçı-ihracatçı ile yedek parça aramaya Kayseri'ye giden şoförlerin yaşamını da büyük saymak durumundayız.

3) Niceliği çok olan.

Bir önceki tanımda geçen genişliğin üstüne üstüne gidelim bakalım. Sık sık geniş çevrelerde yaşamak. Çok yer gezip çok dolaşmak. Dünyanın altını üstüne getirmek. Bıkıp usanmadan değişik ülkeler, değişik yüzler, değişik izlenimlerle karşılaşmak.

4) Niteliği yüksek olan.

Galiba biraz yaklaşıyoruz. (Bir tanım daha var, onu da gözönüne alırsak.)

5) Yaş, *orun* (neyse o), *bilgi* gibi nitelikleri bakımından saygı duyulan kimse.

Sanırım büyük yaşam'la tutturanlar, çoğu kere *mekân*, *genişlik* ve özellikle de *nitelik* ve *saygınlık* açısından «büyük» kavramlarını, sıfatlarını birbirine karıştırdıkları için kördüğüm oluyor tartışma. Dahası «büyük», bazan yaşayana bazan da yaşanılana yakıştırılıyor.

Nazım Hikmet, hapiste yattığı, sosyalist mücadele verdiği için Pablo Neruda çok ülke dolaşıp sosyalist mücadele verdiği için, Jack London yalnızca büyük serüvenler yaşadığı için, Marcel Proust odasına kapanabildiği, Arthur Rimbaud uzak diyarlarda esir ticareti yaptığı için, Hemingway, büyük kaplanlar avladığı için «büyük yaşamış» sayılıyorlar, Böll, savaşa katıldığı için, Aragon, büyük bir aşk yaşadığı için. E yani...

(Televizyondaki saçma sapan polisiye diziler de mi büyük yaşam kapsamına giriyor yoksa?)

Oysa yıllarca hapiste yattığı halde şâir olamamış, kendi mızımlığına kapalı kalıp gittikçe verimsizleşen nice yazar tanıyoruz. Şunu da soralım: Acaba Jack London'la birlikte aynı gemilerde tayfalık edenler, o anları ondan daha mı az «büyük» yaşamışlardır? Sonra Joseph Conrad, çalkantılı yaşamını konu ederken, neden «büyük serüvenlere» değil de büyük sorulara ağırlık vermiştir?

Konu, ister istemez malzeme seçimine ve edebiyatçı olma yeteneğine gelip dayanıyor. Sanırım her gerçek edebiyatçıda, bir çeşit aşkınlık sayılabilecek bir büyük yaşam tutkusu vardır. Bu tutku, tohumunu serpiltecek malzemeyle karşılaştı mı yazar, ustalığının doruğuna varabilir ama kendisini hangi malzemenin besleyeceğini kestirebilmek için de önce o cevheri taşıması, yani edebiyatçı olması gerekir. Malzeme açık denizde midir, odanın içinde mi... İkisi de olabilir. Edebiyat açısından «büyük yaşam», yaşanılanların değil, aktarılanların toplamıdır herhalde. Bir de «büyük Türkiye'de yaşayan» bizler varız ki bu başarımızla ne kadar övünsek azdır.

Düzeltilme: Geçen Gündükümlerinden birinde, bir tip uçağın «yürürlükten kalktığını» yazmıştım; Türkçeye somurtuk yaşamlarının en bellibaşlı ciddiyet kaynağı olarak yapışanlar için düzeltirim: «Uçarıktan kalkmış» olacaktır.

TÜSTAV

gök tutuşur üstümüzde

●

halim uğurlu

Bir bulut insin gibi
Kurşunlarla güneşlerle yüklü
Düşman aklıyla büyür dost yüreğiyle
Dinelsin beni

Bir dil kurulsun gibi
Anlamanın ak çiçeğiyle geniş
İnançları dört mevsimde doğuran sevda
Giyinsin beni

Dudaktım gözdüm akıldım dağlar taşlar gibi
Gör yatkın yaşamışlığımı sevilere
Çağıldarım bir türkünün ıssız vurgusunda
Gönensin beni

Bir soluk dinsin gibi
Gecelerden gündüzlerden elenmiş
Nasıl büyüttüyse yorgunluğumu
Dirilsin beni

akşam olsa da yatsak

abdullah aşçı

Nüfusu yirmi dokuz binleri bulan şehrimizde cezaevi, alt katı taş duvar, üst katı bütünüyle ahşap bir ana yapıyla ana yapının arka kısmına eklenmiş dört köşe, ortası volta yeri, tek katlı, gene taş duvarlı koğuşlardan oluşmuştur. Ana yapının lata, ağır, kocaman arka kapısıyla çepeçevre koğuşların dıştan kol demirli, demir kafesli küçük kapıları hep volta yerine açılır. Gerek ana yapıdaki, gerek alt koğuşlardaki pencereler demir ızgaralıdır.

İlk jandarma kulübesi geçilerek ana yapıya önden, ince uzun bahçeden girilir. İkinci kulübenin yanında durularak, oradaki jandarma da hemen tüfeğinin kasatura takılan ucunu kapıya doğru kol boyu uzatır, yüksek kanatları gündüzleri açık tutulan dış kapıdan içeriye bakılınca, beklenmeyen, karanlığa yakın bir loşluk ürpertir kişiyi. İnsan, eskiden hastahaneye ya da yargılanmaya götürülen ya da oralardan getirilen kelepçeli hükümlülere tutuklulara rastlamışsa, onların niye karasarı olduğunu ana yapının loşluğuyla karşılaştınca anlar gibi olur. İçeriye düşeni karasarı yapan, tek başına ışıksızlık değildir, sıkışıklıktır, sıkışıklıktan doğan her çeşit hayat, ekşi, pis kokudur, yıkanmamaktır, önemlisi, işsizlik yüzünden herkesin yaz kış birbirine sokularak yaşaması zorunludur. Oysa volta yeri, cezaevi dilinde içkaledir adı, saatına göre bulut alır, yağmur alır, kar alır, masmavi gök alır, yıldız alır, süt mavisi ayışığı alır, dertlere deva pırıl pırıl güneş alır. Toz toprak, yel fırtına almaz, çünkü üstünde günün yirmi dört saatında jandarmaların gezindiği yüksek dışkale duvarları, cezaevimizi şehrin göbeğindeki kilitli bir adaya çevirmiştir.

1957 yılında, şehrimize doksan kilometre kadar ötede, sapa sayılan bir yerde, heybetli, kayalık bir dağ eteğiyle upuzun, güzel mi güzel

bir göl arasında kalan daracık şeritte kurulu, sekiz bin üç yüz nüfuslu, şişşirin fakat yoksul bir ilçede, ortaokulu yeni bitirmiş, tatillerde de babasının dört masalı, külüstür aşevinde bulaşıkları yıkayan on beş yaşlarındaki sıskacık bir erkek çocuğu, açık konuşalım, ayak-yollarında otuzbir çekerken kıştırdığı dilini dişleriyle habire acıtıp duran bir yeniyetme, ablasıyla nişanlı, askerliği yaklaşmış, üstelik hısımlarından bir genci bıçaklamıştı. Neymiş? Kendisinden iki yaş ilerdeki ablasını hısımların nişanlısıyla elele tutuşurken yakalamışmış da, bu konudaki dediokudulara dayanamamışmış.

Dar çevre koşullandırması, ana baba, nene dede hazımsızlığı, mahalle okul arkadaşı kışkırtması gibi nedenlere dayandırılrsa da olay, ülkenin seçim kızışması ortamında geçtiğinden, ayrıca ölenle öldürenin partilerle ilişkisi bulunmadığından tek yerel gazetede bile iki satırlık bir eğilinmeye değer görülmemiştir.

Bekir, enişte adayı, hısımları Turhan ağabeyi neden bıçakladığını cidden açık seçik bilemedi, bilemiyor, bilemeyecek de. Kulakta belki gerçek olmayan, bir fısıltı aslı bu konuda. Ablayla Turhan ağabey, falan sokakta, ilçede cadde yoktur, falan yokuşun ortalık yerinde, etekte kurulduğundan ilçe inmiştir yokuştur, rastlaşmışlar da, gülüşmüşler, görünmek umurumuzda değil dercesine tokalaşırken ellerini ayırmaksızın yürümüşler de..

Gün yaz günü, vakit ikindiüstüdür. Bekir, ahşap, dört masalı, ancak yoldan ışık alan dükkânda yarının yemeklerine girecek pirinci ayıklamaktadır. Dolmalık biber, domates oyulmuştur, patlıcan karnıyarık içi hazırlanmıştır, kasaptan getirilen etin işi bitirilmiştir, kemikler, ilikler tencerede fokurdamaktadır.

Tıttık eder cam. Fısfıs. Tamam arkadaşım. Git sen. Veririm derisini onların.

Ocak bölümüne dalar Bekir. Küt burunlu, enli kasap bıçağı, öteki bıçakların arasında, et kütüğünün dibinde yatmaktadır Kasap bıçağı işönlüğünün altına gizlenivermiş, pantolon kemerine girivermiştir.

Dükkân kapısı şöylecik kapatılır. Gidilen yerden gelinecektir hemen. Koşmaya falan kalkışırsa Bekir? Hayır. Dikkat eder. Korkutma aracıdır bıçak, göstermelidir.

Turhan ağabeyi, tövbe, itoğlu Turhan'ı tek başına yokuşun ortalarında yakalar. Alt köşesine sonradan betonarme otel yapılan Onbaşıoğlu Sokağı keseden göle varır. Turhan ağabey uzun yokuşu arşınlayarak çarşı yönüne gideceğine beş on saniye önce o sokağa sapsaydı da, bıçak gösterisinden kurtulsaydı? Diyelim ki yavuklusuna anma-

lık alacaktı, Bekir de, bıçağı eksik etmiyorum üstümden ha! diyerek enişte adayına caka satamayacaktı. Hangi terslik yüzündense varsayım gerçekleşmedi.

Bekir yukarı yanı tek, aşağı yanı çift katlı, taş merdivenli evin yakınında buldu Turhan'ı, sesimden tanılsın, bakılsın diye de öksürdü. Dalgın ağabeyin sırtında ceket hak getire, of anam, tam on yedi buçuk liralık, tiril tiril, ak krem bir naylon gömlek yalpalanıyordu. Bıçak öfkeyle sağ böğüre doğru savruldu, hemen oraya yapıştı. Çığlık, ağızdan çıkan ses ih mı? anam mı? neydi, sızan kan, can havliyle böğrü ellerle örtmeye çalışırken sağa yıkılıveren genç gövde.

Var gücünü harcayarak tırmandı Onbaşıoğlu Sokağı'na doğru yokuşu Bekir, kıvrıldı koştu, koştu kıvrıldı. Kemik Veremi Hastanesi'ne giden İlçe dışı genişçe şosedeydi. Önlüğün ayakbağılığına al-dırmıyordu. Bir iki at arabası, bir iki otomobil. Ev aralarından, çatı üstlerinden görünen güzel mavi suyun çağırıcılığına kim kanar? Koş Bekircik koş, soluklan Bekircik soluklan. Eşeğine binmiş insanlar, eşek süren insanlar, Bağ Mahallesi'ne ya da yakın köylerine dönen tanıdık tanımadık kimseler, oğlanlarla kızlar, kucaklarda bebeler. «Turhan ağabey var ya, onu yaralayivermişim. Ali Hafızların aşçı Veysel var ya, onun oğluyum. Bekir adım. Ablamın yavuklusu Turhan ağabeyi... Yavukluluk falan kalkar, ha, ne yapayım, hengi deliklere saklanayım ben şimdi?». Ağladı koştu, sendeledi koştu Bekir, ablasının yavuklusuz kaldığına içten yanarak, hastane önü kalabalığından ürkerek koştu, ilerdeki, gölün bitim yerindeki benzincinin orada soluklanırken bir daha çözüldü. «Yaralayivermişim Turhan ağabeyi. Dur dediğimde dursaydı Turhan ağabey, ha, dursaydı, niye durmadı?»

Tulumlu benzincinin soru sormasını beklemedi, şoseye çıktı, yeneden koşmaya başladı. Bağ Mahallesi'ne gidecekti, caydı, Kovada'ya uzanan seyrek elmalıkların toplandığı boğaz düzlüğüne vurdu. Karşılıklı dağlar sık ağaçlıydı, yemyesildi. Neylesin Bekir yeşili, elmalık toprağının bozunu, gölün göğün mavisini. «Ölmemiştir Turhan ağabey, benim aslan, yiğit, civan ağabeyim, bir bıçaklık canı olana civan denmez ki, azıcık yaralanmıştır. Beş on günde iyileşir, yeri sar-sarak yürür, eskisi gibi yürümez de, çekintiyle adım atar üç beş ay.»

Ardındaki cip homurtusunu, boğaz düzlüğünü tarayan jandarmaların haykırışlarını falan duymadı, kaba bir sesin, bir silâh patının yankılandıkça perde perde sönüşünü duydu, elleriyle yüzünü koruyarak çömeldi. Çömelince işeme kesildi, şaştı işediğine. Bekledi, bir

yüksek güç eliyle duman olup dağılmayı, bulutlara karışvermeyi umdu. Yediği hatırlı birkaç tekmeyle kendine geldi. Bir ağaca tosladı. Silkelenen ağaçtan star mı, golden mi her neyse gömgök, ham elmalar düştü yere bir iki.

Olayın sindirilemeyişiyle sersemleyen ilçe, akşam ezanını da, yemeğini unuttu, bindirildiği cipten beş on dakika sonra indirilen Bekir'i gürültüyle karşıladı. Ağlayıp hıçkıran, ilenip dövünen bir kadın kalabalığı da dalgalanıyordu köşede. Kalın sesli erkeklerin arada: «Susalım, tükenmiş zavallı bok, yumruk kadar kalmış!» uyarısına aldıran olmadı. Bekir'in ufalan, sakınan gözleri, çevresini kuşatan on beş yirmi jandarmayı yüz ellilere iki yüzlere falan yükseltiverdi.

Bekir çocuk, Turhan ağabeyin öldüğü o günden sonraki haftaları pek yoğun yaşadı. Ülke seçim sıtmasındaydı. Adam öldürme konusu, politika lafları arasında, sonradan diriltilmek üzere, giderek önemsizleşti. Bekir içinse her şey başka yönde gelişti. Soru soranları tanıdı, makine başındaki yazman çavuştan masasına kurulmuş jandarma yüzbaşısına, odacısından savcısına yargıcına, cezaevinin kudretli gardiyanından beybabasına müdürüne, sonra eşek hırsızından kızcısına esrarcısına üç beş cana kıymışına dek pek çok insanın önünden geçit yaptı Bekircik.

Sırtında on iki yıllık hükümlerle, birini yattığından on bir kalmıştı, bizim cezaevine iki esaslı alışkanlıkla geldi. Her sabah uyanır uyanmaz, daha yatağından doğrulmadan «Akşam olsa da yatsak» bastırıyor, ayrıca az konuşuyordu. On altı yaşındaydı, et bağlayıp tombulaşmıştı. Ayvatüyü sakallar usturaya tutulduğu için inceden karar-mıştı. İlçesindeki hemşehrisi yaşlı büyükbabanın değeri biçilmez öğüdüntü iyi bellemişti. «Bak oğlum, burada herkes az konuşur. Çok konuşur da, kendisinden idareli söz eder. İnsanı ayakta tutan bokudur. Barsaklarımızı cırt cırt boşaltırsak yıkılırız. Kafandakini kimşenin yanında yeterli yetersiz dökme ortaya, Bekir Çocuk bilinme, adam sayılacaksan dediğime uy.»

1958 yazında seçimin ardı alınalı sekiz dokuz ay olmuştu ya, kıvışma eksileceğine artmıştı. Yokluklar, kuyruklar, pahalılıklar cezaevinin dışındaydı. Yaz kış kuru fasulye, nohut, bulgur, mercimek, tayın, önemlisi kurtarıcı şap boldu ülkede.

Bekir, lâcivert giysili, kol ağızları kırmızı şeritli bir gardiyanla silâhlı iki jandarma eşliğinde güneşli bir yaz günü bize getirildi. Tah-ta bavul, yatak dengi tamamı. Bahçe kapısı önünde de, ana yapı önünde de durduruldu. Kayıt yapıldı, imza atıldı, girişten de loş bir aralığa götürülüp bırakıldı. Üstü arandıktan sonra bir odaya

itildi. Bir masa, bir sandalye, kara renk battaniye, belki kahve, alta kabarık şilte, daha altta boyalı mı anlaşılamayan demir karyola, ayakta da iriden, gerdanı sarkmış, pamuk saçlı, güleç biri.

Adın, baba adın, nerelisin, doğumun? Sorular kibar kibar, tane tane, ses erkekçe, yavaş, acımalı. Şırrak! Bir ikinci şırrak! Bekircik yıkılmıştır, çenesini, şimşek çiçekleri açan gözlerini ovuşturmaktadır. «Burada baban da bulunsa herkesten kaçacaksın, anladın mı ulan ibne! Ve kendini buradaki aç süprütülere düzdürtmeyeceksin! Ne o adam bıçaklamış, ne o öldürmüş! Öyle ibik kanırtmak yok! Bas git ayağımın altından, çıkma ikinci kez karşıma, ezmeyim seni!»

A Bekir oğlum, beybabamız dışardakileri tabaka tabaka, varsıl yoksul ayırır da, içerdekileri tınmaz. Vali düşse cezaevine, senin için en yüksek yönetici kaymakamdır, beybabaca şanına lâıyk ağırlanacaktır. Kin beynini cazır cazır dağlasa da, valiliğini dışarda sürdürmeyen, bu izbeye tutuklu ya da hükümlü sokulmuştur ya, tamamdır. Töreeye uy, gık deme Bekir'im. Beybaba seni beş kişilik öyle bir koğuşa veriyor ki altıncı olmayacaksın orada. Koğuş dedikse dil alışkanlığı, yuvaya gönderiliyorsun, ana yapının üst katındaki, ışıklı, ahşap, bayağı evden eksiksiz ak badanalı, şahane, caddenin bütün sesini çeken odaya. Özgür bir motor gürültüsü, bir özgür insan öksürüğü kahkahası hem yolun olacak, hem senin. Beybabanın ulağı Cemil gardiyan biliyor senin bir tamam ıslatılacağını, ama beş kişilik koğuşta, yum gözünü aç gözünü, on bir yılını şahlar, şahinşahlar, krallar gibi dolduracağını biliyor. İçendeki beybabanın iki satırlık kâğıt parçası bak neler sağladı sana.

Bekir, hüküm giyenece ilçesinin cezaevinde on bir ay kalmıştı, bizde de on bir yıl bir ay, toplam yüz otuz üç ay, hadi günüyle belirtelim, dört bin elli üç gün kalacak. Vur beynine girsin zihnine hesabı, okkalı şamarlardan payını alan Bekir'in akıl makinesi kıvılcımlanarak çalışmaya başlamıştı. Bu beybabayla yüz otuz üç ay sekiz gün nasıl geçirilirdi? Bedenine çarpıp eriyecek saniyelerin üç yüz elli milyonu aştığını Bekir sonradan kalem kâğıt hesapladı.

Yıpranmış giysili, az aylıklı Cemil gardiyan, duymamazlığını tatkınarak Bekir'e: «Gel arkamdan,» dedi, aralıktan girişe varınca, «Yatak dengiyle bavulu unutmayalım. Paran pulun? Anan baban ayda ne kadarını gözden çıkarıyor?» diye sordu. Bekir: «Otuz beş, bilemedin kırk,» diye yanıtladı soruyu. «Çok! On liraya günde bir paketten bir aylık sigara, on beşle çay kahve, eee, ne yapacaksın kalanını, kıçına mı sokacaksın?» «Bilmem valla, eşle dostla yeriz işte.» «Bir yedi

paket sigarayı gözden çıkar da eşyanı taşıttırayım, düşen süngün doğrulsun.» Başını eğdi Bekir.

Giriştekilere, odalarda işi olanlar, yerden tavana görüşme kafesinin ardına abananlar Bekir'le Cemil gardiyayı gözlüyorlardı. İçeriye her giren, hem dışarının temiz ışıltısını, bahar kokusunu getirirdi, hem bir iki gün oyalanacak değişiklik demekti. Cemil gardiyan konuşmayı yavaş sesle, ustaca yürütüyordu. «Hey Muhittin, alıver arkadaşın bavulcuğunu, kayıntı iki paket Otuz Beşlik, Üçüncü Nevi var, geliver bizimle yukarıya.»

Tel kafesin dibindeki iskemlesine oturmuş bir başka gardiyan. zincirli kilidi açarak bir insanın ancak geçebileceği, duvara yakın kapı bölmesini itti, denk aktarılrken yardım etti, sonra bölmeyi kilitledi. Yukarı katın dönemeçli merdiveni çıkıldı.

1960 Ağustosunun son günlerine dek yirmi beş ayın haftalarını, günlerini, saatlerini, dakikalarını, saniyelerini tek tek tüketti Bekir bizde. Kimbilir daha ne saniyelere haydi geç aslanım diyecekti ama, şu sıralar pek tedirginleşti. Sabahları bir yandan Akşam Olsa Da Yatsak'ını mırıldanıyor, bir yandan da yumurtlayacağı düşlere kafasını yatırıyor. Düş salgını 27 Mayıs'tan beri herkesi coşkulandırıyor.

Kuş uçuşu dört yüz bilmem kaç kilometre ötedeki başkentte 27 Mayıs günü sabaha yakın saat üçlerde patlayan devrim, şehrimize yıldırım hızıyla ulaştı sayılır. 28 ikindisi pat bir ilköğretim müfettişi cezaevimizi boylayıverdi, üç beş gün içinde arkası sökün etti. Devrim hakkında övmeye yermede bulunma suçtu. «Rasgele yönetim, ivedi devrime yeşil ışık yaktı» sözü, sahibini hemen tutuklatıyordu. Bir mangalık, on beş kadar insan, küçük memur, öğretmen, işçi, karşı devrimci sanılıp, hava değişimine getirilip on gün demeden cezaevi yaşayışını bir tadımlık tattıktan, beybabanın hayır duasını kazandıktan sonra yargılanmaksızın devlet başkanının kişisel bağışlamasına uyularak salıverildiler. Salıverilmeler, küllenmiş af sözcüğünü piyasa fırlatıverdi.

Bekir gibi eskiler, gelenlerin geliş nedenleriyle pek ilgilenmediler de, çıkış nedenleriyle derinlemesine ilgilendiler. 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda ortalığı serinletecek bir af yasaasının umut yüklü esintisi erkenden burun kanatlarını titretiverdi. Çakılan işaret, iki yüz kişiyi sabah aydınlığında uyduruluveren, akşama dek zevkle anlatılan düşlere buladı. Yerli yersiz, günde yirmi otuz vakit kılınan kahır namazları az daha defterlerden silineyazdı.

Bir gazeteyi çat pat okuyanların doldurduğu koğuşları yirmi beş

aydır dinlemeyi yeğleyerek dolaşan Bekir, ortaokul bitirmiş olmanın verdiği güvenle şu sıralarda kendisine ululuk yakıştırılmış biri gibi her yere girip çıkmaya, inancını bağışlama üstüne oturtmaya, becerisini gözleriyle sözlerinde toplamaya başladı.

Şehrimiz cezaevinde hakları onar on beşer lirayken günlük üç öğün yemek karşılığı yüz on beşer kuruş düşüldükten sonra halı dokuma işinden ellerine yüz otuz beşer kuruş geçen on dört kişinin dışındaki yüz seksen altı güçlü insan, eliboşluk işkencesine terk edilerek sabahtan akşama koğuştaki kenefte, volta yerinde, üç iskemleli kahve ocağında sürtüp dururlardı. Kapılar pencereler demirli olduktan kelli cezaevinde hiç gardiyan beslenmese de tutuklularla hükümlüler kuzu kuzu gezinirler, saatlar boyu dillerine düşeni gevezelenirlerdi.

28 Ağustos 1960 sabahı erken saatlarda, gavurla müslümanın zor ayırt edildiği loşlukta Bekir, üç yıldır alıştığı zartlara dortlara, her çeşit koğuş kokusuna uyandı. Yüzaşağı yatmaktaydı. Bedenle yatak arasında kalan küçük Bekir'in bulunduğu kısımda kıpırtılar, kasılmalar duydu. İğgüdüyle yüzyukarı çevrildi. Küçük bekir yaylanıp kazıklaştı, yorgan baskısına meydan okuyup çadırını kurdu. Bir anda kendini toparlayan Bekir, doğrulup oturdu, sırtını duvara verdi. «Vay anasını be! Ulan ferman dinlemez namussuz, hamamcı mı yaptın yoksa ağabeyini?» Ağabeyisini hamamcı yapsaydı küçük bekirin sinip saklanacağını düşünerek ferahladı. Ayakyoluna gittiğinde üstüne ayaz suyu boca edip küçük bekiri pıstıracaktı. Ama şu anda sabah keyfini olabildiğince uzatmalıydı. Anlaşılan aşçı Hamit usta, bir iki aydır af yasasının çıkıvereceği sevinciyle yemeklere kattığı şapı azaltmıştı ya da ocağın közüne kaydırıvermişti. Nasıl yanardı ki şap? Hamit usta, aftan yararlandırılıp salıverilecek hükümlüyü tutukluyu karı kız yanında utandırmak istememekteydi belki. «Adamsın ulan koca Hamit!»

Cezaevi yüksek okulunun sert ortamında yararlı gençlik bunalımlarını tatmadan ot gibi yaşayarak on sekizlere varan, eli şakır şakır tesbihli, epey yarmalaşmış, kafası usturayla parlatılan fakat teni pancar gibi olması gerekirken karasarı Bekir, çoktandır hamamcı uyanıyordu. Uyanıyordu ya, eksiklik duygusuna kapılmaksızın herkes gibi abdestini alıyor, namazını kılıyordu. Bu sıralar bütün cezaevi katmerli cenabetti. Yıkınma büyük dertti. Bir teneke su ısıtıp dökünme, yaz kış yirmi beşer kuruşluk gazyağı, yıkanmalığın anaharını gardiyandan alma iki paket sigara, dökse beş kuruşa patlıyordu adama. Bu işin yolu haftada birdi, iki olmazdı. Tabanı beton

yıkanmalık daracaktı, ayakyolundan bir incecik duvarla ayrılmıştı. Kısa bir boruyla su ayakyolu kuburuna akıtılırdı. Geceleri bir yerin şarıl şarılı ötenin patır patırına karışırdı. Birbirini düşleyerek otuzbir çekme iki yandakini de mutlu kılardı.

Davrandı Bekir, kapı ardındaki ayakkabısını ayağına geçirirken ibriği aldı, yürüdü. Usulca açtı kapıyı, tahtaları gıcırdatmamaya çalıştı. Karşılıklı sekilerin üstünde gündüzleri kapkacak kurutulur, geceleri de kalabalık koğuşların kaçanı uyurdu.

Akşama kadar sökeceği düşü, gecedен birazını tasarlamıştı, bir iyice denkleştirdi. Af yasası akşam radyosundan duyulursa savcılar yarın hazırlıklarını bir tamam bitirirler, ertesi günün emirlerini müdürlüklere geciktirmeksizin iletirlerdi.

Koğuşuna dönen Bekir'i yorganlardan taşan zart dortlar karşıladı. Veli dayıyla Hüseyin emmi, Alanköylü Rıdvan, toplarının küfünü karıncasını gideriyorlardı. Bekir, düşünüy ilkten koğuş arkadaşlarına açacak, onlar dağılınca bütün cezaevinin sabrını taşıracak, aranan kişi olacaktı.

Bizim cennet gölün güneyindeki bitim yeri, ilçeden üç çeyrek saat ilerdedir. Göl döner, şoseyi aşamaz, dört beş yüz metre gittikten sonra kuzeye saparak kıvrıla genişleye ta Hoyran yönüne doğru uzaklaşır, bakarsın ki sislerle sarmaşdolaş. Dağlarımız yeşil gelindir. Gölü bırakan düz şose, önündeki dağa tırmanarak Galendost, Yalvaç yöresine ulaşır. Güneydeki bitim yeriyse açıklığına elmalıktır, Kovada'ya doğru serilir gider. Su, gölden bir kanalla Kovada'daki yapma küçük göllere akıtılır, elektrik olur, sonra derelerde, çaylarda çarpıla köpüre Akdenizi boyalar.

Sabahın seher yelinde açtım ki gözümü bitim yerindeyim. A! Yataksız yorgansız. Kapaklanıvermişim ana bağı toprağa. Acımı tasamı yutmuş toprak. Sırtüstü dönüyordum, «Kalk!» dedi bana ak saçlı, göbeğine inen ak sakallı bir pir. Yekinip doğruldum. Pir babayı bir yerlerden çıkarayım diyorum ya, a-a. Bizim ilçedeki beybabaya da benziyor, devlet başkanı Gürsel Paşa babaya da. Belki Hızır peygamberimizdir. Bir nurlu. Ak ipekten kaftan giymiş. Elmalıktaki yapraklar oynastıkça güneş delip geçtiğinden kaftan da, çimler de yanardöner parıltılar saçıyor. Bir yığın çuval göstererek, «Yüklen şunları,» dedi pir. Yüklendim. «Yürü.» Yürüdüm. «Dediğim ağaçtan başlayacaksın. Salla önce şunu, ötekileri de.» Salladım. «Doldur elmaları çuvallara, boşalt kanala.» Starlar kıpkırmızı, goldenler ilik sarısı. «Elmalar sizlersiniz.» Daha şevkle çalıştım, dalda toprakta kalmamasıya doldurdum çuvalara elmaları, götürdüm kanala. «Dön bak arkana.»

Baktım. A! Ağaçlar dolu. Ama gömgök, yemyeşil. «Bunlar önlerine her getirilene tıktıkları halde cezaevlerini tanımaya üşenen cehennemlik hak dağıtıcılarıdır. Yum gözünü aç gözünü.» Açtım ki gözümü dükkânımızdayım, ikinci camisine gitmiş babam, ağızda şarkı türküsü, elimde gardiyanların iç ettiği Deli Recep'in zulasındaki gibi bir sustalı, soğan soyuyorum.

Bekir, düşünün her koğuştta yarım saat yorum, bir yarım saat da başka düşleri çekeceğini biliyor. Toprağa kapaklanıp düzde uyanmanın, ak kaftanın, yeşil çimlerin ince ince binbir anlamı vardır. Düzde uyuyan düze çıkacaktır, yüzaşağı yatan hükûmete küsmüştür. Er uyanma hayır belirtisidir, geçe kalma taşıtı kaçırıp toz yeme demektir. Göl hapisliktir, deniz özgürlüktür. Kanal pürüzsüz ya, denize kavuşma kurtulmadır. Kenar ağaçları gardiyanlarıyla, müdürleriyle pis cezaevleridir.

Yasa akşama radyoda okunacak mıdır? Bunu kestiremez kimse. Ne ki yirmi dokuz bin insanın yaşadığı şehrimizin, iki yüz insanı sıkış tepiş barındıran cezaevinde kumar 30 Ağustos'a göre oynanacak, zar ona atılacaktır. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'naysa daha altmış iki gün, bin dört yüz seksen sekiz saat, bilmem şu kadar dakika, beş milyon üç yüz elli bin küsur saniye, şu kadar kişinin kendiliğinden ya da otuzbir çekerek hamamcı olması, abdestli abdestsiz, vakitli vakitsiz kahır namazları kılması, daha uydurulacak düşleri vardır.

TÜSTAV

görgü tanığı

ali yüce

Küçücük bir sabah
Bir çocuk sabahıydı
Anam olmadığı için
Oyuncağım uyandırdı beni
Taradı saçlarımı
Öptü yüzümden

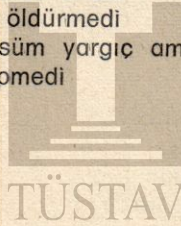
Yersiz göksüz bir sabah
Bir öksüz sabahıydı
Açtım bütün gözlerimi..
Baktım dünyaya gözsüzce
Ne kımiltı ne fısıltı
Çıt çıkarmadan duruyor
Kocaman bir ağıt
Anamın güleç yüzünde

Babam olmadığı için
Oyuncağım kucakladı beni
Gıdıkladı mıncıkladı
Attı havaya havaya
Soluğu baba kokuyordu
Bıyığı kaytan kaşları kara
Ak düşmemişti saçlarına

Ablam olmadığı için
Oyuncağım tuttu elimden
Götürdü beni gezmeye
Kar yağıyordu başıma
Ölmüş kuşlar yağıyordu
Ak bir uyku olmuştu ölüm
Anamın kara gözlerinde

Babamı amcalar vurdu
Abiler öldürdü abimi ablamı
Babam çok kitap okurmuş
Abim yazı yazarmış duvarlara
Beni vurmayın amcalar
Ne okuma bilirim ne yazma

Babamı amcalar vurdu
Abiler öldürdü abimi ablamı
Kendi kendine öldü anam
Onu hiç kimse öldürmedi
Ben anama küsüm yargıç amca
Ölürken beni öpmedi

günce yazmak

mazhar candan

*Herşey yeniden ele alınmalı.
Herşey yeniden söylenmeli.
Ve bakışın tırpanı geçip gitmeli.
İnsanlığın bütün varından.*

S. J. Perse

Genellikle, hele yayınlanması söz konusuysa, yaşanmışın salt köpüğü arınıp dirilip su yüzüne çıksın istenir bir güncede, ya da günün bilinçte kalan tortusu, dile dışı gelir yanları... Oturup, bu gün bunu yaptım, şunu ettim diye günlük olağan gidişi, kişisel düşünceler örgüsü içinde de olsa, anlatmanın, başkaları için ne bir değeri, ne de yararı olmaz sanılır. Sanki sözü edilmeye değer olan, yakalanan balıktır yalnızca, avlanma süresini dolduran ayrıntılar, bu ayrıntıların özdeşliği savsaklanır.

Üstüne su içip, kulağımızın üstüne yattığımız herhangi yitik günden «bu gün de şöyle, şöyle geçti» diye içtenlikle söz edilmişse, bir güldürü ögesi bile taşımaz bu satırlar, denir. Aslolan, «bu gün nasıl yaşadım?» sorusunun yanıtından da öte olanda, kanısı yerleşmiştir bir kez. O bildik açık sözlülüğüyle Ataç, «hergün ne yaptığımı mı anlatacağım?» Hayır. Hergün benim ne yaptığımdan kime ne? Okuduklarım bana birşeyler düşündürürse onu yazacağım» der. Böylece, yayınladığı Günce'sinde, belirli kimi düşüncelerine yer vereceğini baştan açıklar. Öte yandan, Létaud'un, yalnızca yaşamının, ayrıntılarına dek yaşamının, ciltler tutan günlüğünü elinden düşürmez.

Günce deyince, usumuza günlük yaşamın üşenmeden, sakınmadan kâğıda geçirilmiş yansımaları gelir. Kişinin sınırlı olanaklar içindeki varoluşunun, daracak koltuğunu, yoksunluklarını, bir parçacık gülümsemiş bir günün güneşli gökyüzünü, ufalanıp yitmiş çocukluğunun anılarını, yılanmış türkülerini yazdığı gelir usa. En alta olsa da, utancın koyulmuş olması gerek, en görünmez yere olsa da... Ve koskoca yalancılığın, ürkekliğin, yetersizliklerin, sere serpe... Acıların, açıklıkların, yalnızlık boyunca pişmanlıkların, soluk sevilerin, yıpranmış kara sevdaların, yağmurecana gözyaşlarının... Nice yarım bırakılmış birer günlük çabalar, kıvılcımlar, yüce kararlar yatar Günce'lerde. Bitirip noktalamaya fırsat kalmamış tümceler, bir yerinden makasla kesilmişcesine kalakalmış sözcük parçaları...

Günlük tutma alışkısı edinmiş kimi yazarlar, öz düşüncelerinin anlatımında belirgin bir sağlamlığa erişirler. Güncesinde bile kendini sınırlama gereksinimi duyar kişi, birkaç sözcüğe sığdırma kavgası verir. Söz gelimi, Kafka oturup belirli bir duygusunu, düşünüsünü anlatır; anlatımı ne denli çetin de olsa, sağlam bir iç düzeni izler sözcükleri, sınırsız bir örgü oluşturup, üzerlerinde taşıdıkları anlam yükünü, sonuna dek kazasız belâsız götürürler. Düşüncelerinde oluşan kimi karışıklıkları, çelişkileri, özellikle saçmayı yadsımasa da, saptırmaz sözünü. Oysaki, tek bir anında gecenin, düş kırıntılarını anımsatan, birinin ötekiyle ilişkisi kurulamayacak sözler eder us. Shakespeare, kişilerine böyleleri kimi sayıklamalar yaptırır. Bu konuda, ne denli erişilmezdir Çehov'un öyküleri; hiçbir kurala boyun eğmeyi, bir amaca yönelmeyi gözetmeksizin kişiyi yakalar. Bir türkünün ardına sinmiştir insan... Bir rengin... Bir omuz silkinisine bunca bezginliğimiz. Neler neler gizlenmiş bir gülücüğün bir öpücüğün ardına. Geceye bırakılmıştır tüm söyleyemediklerimiz. Tek bir an için olsun dağılmadan, üçe-beşe parçalanmadan, kendine bir şeyler kayırmadan, bir somun has ekmek gibi tam, sunulduğu hiç olmamıştır bakışlarımızın bile, birbirimize.

«İnsanın, içini dökmeden edemediği dakikaları olur.» diye söz açar S. K. Yetkin, günlük üzerine bir yazısında. «Yayımlanmamak üzere tutulan günlüğün göze çarpan başlıca özelliği, günü gününe sayfalara aktarılan iç dökmelerin çelişmelerle, aykırılıklarla dolup taşmasıdır.» der. «Sıkıntısını kâğıda dökmek. Tuhaf düşünce. Bir çok kitapların kaynağı.» demişti Valery de. Çoğunluk, dertleri görünür kılma çabasının ürünleridir günlükler. Acıların, boş umutların anlamsız günceleri. Bir çiçeğin taç yapraklarının yolunuşu gibi;

seviyor-sevmiyor, oluyor-olmuyor, diye umutla umutsuzluk arasında sallanıp giden yapraklar...

Gide için günlük, yaratma gücünün bileyi taşıdır. Kendini oluşturma yolunda kullandığı bir araçtır. Sanatçı olarak dışlerini denediği bir kemik ya da. «Kendi kendimiz olmak yürekliliği» adını verir buna. Tadına doyulmaz nitelikleri bir yana, yarışmaya hazırlanan sporcunun bilimsel çalışma notlarını anımsatır yer yer. Bu gün on km. koştum, bin kez ip atladım, iki saat dinlendim,, gibi.

Gene de, kimse yürekliliğini denemeden, korkaklığının derecesini bilemez. Anlatırsın içinden geçenleri, olup bitenleri... Sözcükler... Sözcükler... Söyliyebildiklerimiz ve hep o kahrolası noktadan sonradır yaşamak, yolu yordamınca yakalanamıyan. Oktay Akbal, Rimbaud'nun bir tümcesini yineler güncesinde, «Gerçek yaşam bu değil!» Kendi yüreğine olduğu denli, okuruna da içtenlikli davranır Akbal; «Gerçek yaşantım bu mu benim? Hayır. Kimse gerçek yaşantılarını yazamaz. Üzerinde uzunca düşünemez bile. Yaşantı kişiye karşıdır. İstedığımız gibi değil yaşadığımız.» Bir başka yerde de, «Yayınlanacağını bilerek yazıyorum, kendime saklamak için değil.» diye yazar o bildik dürüstlüğüyle ve şöyle ekler; «Kendim için yazsam, daha mı özgür olurum? Kuşkusuz, öyle.»

Elimizde günler, günceler... Birden anımsarız, hep birşeyler ummak, beklemek, dertlenmekle geçen süre, tüm yaşam demektir. İblice fısıldıyor uzak bir yerlerden deniz, üstüme gülüyor sanki martılar, dalgınım. Öteki elim silmeye hazır, «bu gün,» diye başlıyorum, gelmiyor gerisi, ardında kalıyorum sözcüğün, dünse anılar yığını salt, yarın; tedirgin umutlar! Günce mi? Az sonra söyleyeceklerim, şimdiden bilmediklerimdir. Ya nerde o, düşüncelerimi düzene sokan, aşırılıkları, anlamsızlıkları dizginleyen bilinç? Diyecekleri, belki de dilimizin ucundadır ellerimizin, ne çare, bırakamayız, çekişleriz tasmaşından. Kim görebilir, karanlıkta göz kırptığını şu güncenin, ötekinin? Utanç adına, biz kilitledik kimi duyguları, düşüncelerimizi. Gizlenmişiz birbirimizden, ortalıkta ebe yokken. Oysa, dudığımızdaki ılık bile yalnızlığımızdan; günceler söyler, nasıl gök gök bağırdığını suskunluk dediğimizin. Kişi en azından, içinde barınmış kimi sinsi güçleri sınamak için olsun, türkü söyler güncelerde, doğaçtan. Dönüp geriye bakmak, geçmiş günlere, bunca yorgunluk vermese, elden ayaktan etmese üstelik. Aynalara bakmazken, güzelleşir güzelleşir yüzümüz, uyanmış gözlerle birden, görürsün, kullanılmış ve bezgin. «İnsanı tedirgin eden bir gerçeklik istiyorum.»

diye yazmış Aragon. Değil tümcelere saklanmak, örteriz bakışlarımızı bile, çırılçıplak bakacaklar diye, dayanılmaz...

Sanırım, ozanların büyük çoğunluğu günlük tutuşlardır. «Fırtınalı bir iç yaşamları olup da, ya konuşarak ya da yazarak içlerini dökmek istemiyen insan yoktur.» der C. Pavese. Ona göre; «Bir sanatçı için önemli olan yaşantı değil, iç yaşantıdır.» Güncesinin bir yerinde de, şu çok ilginç tümceye rastlarız; «Kendimi yalnız komamak için, bütün gece aynanın karşısında oturdum.» Yaşamına son vermeden az önce, «Tiksiniyorum bütün bunlardan.» diye yazar. Belki de tiksindiği; ölümün bunca kıyısındaiken, ikinci bir kişiye duyduğu gereksinimden de öte, —bir gün dönüp, şu anki duygularını okuyacakmışçasına— güncesini sürdürmesiydi sanırım.

Güldürü oyuncusunun ten rengidir giysisi, onu çıplak belleseler de... Salah Birsel, günlüklerin, —hele yayınlananların— gerçek anlamda günlük sayılmıyacağını söyler, «ama güzel şeydir günlük tutmak!» der, «insanı içtenliğe iteler.» Gerçek güncelerini yayınlama yürekliliği —bilgeye özgü niteliklerden sayar bunu Birsel— gösterebilmiş iki-üç yazardan söz eder: Gide, Génét ve Léataud. Temelinde, yalan ya da eksik sayfalar taşımayan günlüklerin varlığından kuşku duyar, «neden üçüncü kişilerin bizi, süttten çıkma ak kaşık bellemesine, bunca önem veririz,» diye yakınır, bir takım zorlama anlatımların dışında kalma olanakları nedeniyle de, belli bir süreyi kapsıyan günlükleri yeğler. Sevdiği bir deyiş var S. Birsel'in, ki onun sanat anlayışına da ışık tutar; «Eflatun'u severim, ama gerçeği daha çok severim.»

Ardında geçmiş bir gün yatar, ertelenen umutlar, boynu vurulmuşçasına devrilmiş bir güneş. Kentin çöplerini döktükleri bir kıyıda, çılgık çılgığa sürüp giden martıların didişmesinden, daha soylu değildir çevrede olup bitenler, yapıp ettiklerin de, bu arada. Yaşam kavgası, bezginlik, duygusal gıdıklanma, —yavan ekmek üzerine az biraz çöre otu— Günceye tırnaklarını geçirebilir kişi, gerçekten.

Aklaşmış kemikleridir geçmiş günlerin, günce dediğimiz. İşte, ağarıyor kemikleri bu gecenin de... Birden durup dinlesen kör pencere-leri, bir körün kara gözlükleri gibi. Umarsız, sakınsız bir eylemde bulunsan birden. Anadan doğma bir haykırı koparsan söz gelişi... Öfken için değil, acı hiç değil. Bu; kişinin, kendine olan saygısının alt sınırı olsa gerek. Artık, bu biçim yaşamamak istemiyle salt, yaşamı bir haykırıyla değiştirebilirmişçesine, geçmiş günlerin topuna bir nokta koyup, sayfayı çevirebilirmişçesine, günceye tırnaklarını geçirebilir kişi, evet!

«Usuma gelebilecek en iğrenç şeyi söyleyebilirim.» diye baştan uyarır Henry Miller. Yapıtlarını, yayınlanmış güncelerde eksik kalamlarla türküler. «Sanatçının oyunu, gerçeğe katılmaktır.» der. «Şaşılaşıp kekeleyerek, kendi dünyamızı, bir gayretle gerçek yaşama sığdırabilmek için çalışırız.», «Ya da şöyle diyeyim... Belki de yarımı, kendi yarımı açmakla, başka yaraları, öteki insanların yaralarını kapadım.» Kutsal Kitap'tan; bir yalvaça yarasır bir söz bu, tıpkı H. Miller'e de yakıştığı ölçüde. Onun, «belli bir yerde uzun süre acı çekerseniz, acılarınız caddeye kazılmış gibi gelir.» sözlerini okuduğumuzda, iç yaşantılarına ilişkin kimi gerçeklerden, kendini koyverecek denli söz edeceğine inancımız daha da güç kazanıyor. «Eğer kendimizi gerçekten koyversek,» diye açıklar, «hiçbir şey kötü, çirkin, ya da iğrenç olmayacak.» Bunca içtenlikli kişilikte, coşkuyu kıvılcımlaştıran en küçük uyarı yelinin bile, cinsellikten soyutlanması beklenmemeli, sanırım. Tellerin iyice gerildiği sıralarda tınlamış. Sorun bu, bunu yapmış Miller de...

Kişi günce tutuyorsa, gelecekteki birini, —özellikle kendini— kimi güçsüzlükleri aptallıkları, tehlikeli yanları üstüne uyarıyor gibidir. Kutsal Kitabın bir deyişiyle, «Kendilerini aynada görüp, sonra hemen unutan kişileriz biz.», gerçekten... Yoksa, nasıl olur da, bunca saçmaya harcanan günlerini yana yana anlatır, yanlışlarından sıyrılmayı usuna getirmesin insan. Nasıl olurda, boş acılarını yineler durur böylesine. «Yaşamın yadsınması, yaşamın özünde vardır.» Engels'e göre. Tümüyle yadsır insan güncesini de... Yaşadığı günü... Geçmişini...

Kim güncesinden, hoşnutluk duyarak söz açabilir? Geçmiş günler, uzaklaştıkça unutulmak istenen kimi eylemleri de, utanç duyulmaya başlanan düşünceleri de kapsar. «Niçin bu denli çoktur / Öpüşleri gizleyen avuçlar / Ve niçin bu denli / Unutmak istediğim / Çok nen var. (P. Neruda)

Salt yapabileceği daha değerli hiçbir uğraşı kalmadı sanısıyla, besi değeri düşük, düş salatasına yatar us. Eni konu, bu tür gereksiz kekelemeler doldurur günleri. Ve kimseler bilmez sanırız, kişinin yalnız başına neler kurduğunu, ettiğini, neler çektiğini... Utanç, çıplaklığımızdan değil de, utanan bir ayna önündeyizdir sanki. Sanki, en gizli derdimizdir yaşamak. «Doğa'nın güçlü bağrında bir yerim var mı?» diye sorar günce, «katlanabilir mi doğa bana, evetler mi?» Öte yandan, tek düze bir acılık sürüp gider yapraklarda, yanaktaki çirkin bir ben gibi alışılmış, kişisel bencillikleri pek anımsatan, dönüp bakıldıkça küçülen, küçültücü...

Günce yayınlamak, en güç nen olmalı bir yazar için... En yorucu,

ürkütücü... «Sözcüklerle düşünmeden bir şeyler söylüyorum, / Karın düşünmeden yağışı gibi...» (L. Aragon) Erişilmesi gerekli olan; yazılışı da, okunurken de, düşünmeden yağın kar gibi doğal, olağan bir anlam, ne denli az! Hele güncelerde... Tıpkı, kalıbı alınmaya hazırlanmış bir 'ceset' gibi, tıpkı, kimsesizliğinin kaskatı bilincindeki tanrı gibi güncelleşmek, tek amaç olmasa gerek, istenecek bir nen olmasa gerek, kimse için.

gecikmiş bir başlangıç

●

güven turan

Güvercinlerin doluştuğu bir alanda
Soluğumuzu arıtan bir ardıç kokusu
Tırmanıyor eski bir yapının çıkmalarına
Daralan suyun kendini patlatışını görmeye
Yel çıkmazsa paslanacak
Pusun ağını dokuyan gemiler

Kırlangıç sesleriyle doluydu
Avlusu
Olmamış incirlere vuruyordu
Bir gövdenin sarısı
Ulusca çözülüyordu duvardan
Uğunup duran sarmaşık

Yanlış okumalar üstüne kurulu yaşamadan
Kurtulur mu korku yoksa
Damalı bir masa örtüsü üstüne
Yığılan kıymıklar besler
Adı konulmadık tuzu da ekmeği de

Bereketliydi tarlası
Kardeşlerini ele verdiği bilinmez
Kendini anlatmakta sıra vermez kimseye
Oysa hiç balığa çıkmamıştır
Ağ çekmemiştir ağaran günde

Güzellik saptırmaz kaplasa da
Her yeri dingin kehribarıyla
Acıyla dener sonsuzluğunu
Kaçınılmaz
Tükenir bir gövdeden bir gövdeye
Uzun günlerin kokusu

Karıları vardı
Aynalı tente başlarının üstünde
Ama birisi bilmeden kim olduğunu
Hayır dedi çok bilmiş sözlerine
Bu türkülere vurdu
İki ses için
Çalgıları karıştırmadan işin içine

Ürperten bir uğultu sarar
Geceyi bekle ışıklara bak
Değişir derinliklerden başka herşey
Cesaretimizi tekliğimizle denedikten sonra
Çıkıp karışırız yaşamın kutlu karanlığına

yengelerimiz

necati tosuner

Kahveden çıkıyoruz.

«Yalanım varsa Almanyalarda kalayım...» diyor.

Yağmur hızlanıyor.

«Niçin yalan olsun...» diyorum. «Sıkma canını...»

Kahvenin önünde, saçak altına dikiliyoruz. Çarşının kalabalığına, sanki yağmurla çoğalan bir tüketim dürtüsüne kapılmış gibi koşuşan insanlara bakıyoruz.

Konuşmuyoruz.

Akşam gelmeden yakılmış ışıklara, sevinçli ve somurtkan çocuk yüzlerine, kucaklarda taşınan köpeklere, gelip koklayıp giden köpeklerle, kızlara, kızların gözlerine ve «analık»ların göz kaçırmalarına bakıyorum. Gitsem, Beate'nin zilini çalsam. Açsa kapıyı, «Kaç gündür nereledesin?..» dese. «Hey, sen nasıl ıslanmışsın...» dese, omzuma bir havlu koysa, vursa kıçıma, banyoya geçip saçlarımı kurulasam.

Yağmura bakıyorum.

Şu sucuk kokusu da ne kötü tütüyor öyle...

Konuşmuyoruz.

Kolunun çolaklığına kitaplarını sıkıştırmış, boynu küçük, duruyor.

«Şimdi nereye?..» diyorum.

«İstasyona giderim...» diyor. «Yatacak yer de yok bugün...»

Benim odada boş bir yatak var, birkaç gün bende kalsa...

Diyorum ki:

«Yengen güzel midir?»

Şimşek değildi. Gözlerinde çakıyor şimşek. Küçülüyorum.

«Bırak yahu, sen de inanmadın bana...» diyor.
Kopup gidiyor. «Dur!» demeye kalmadan karışıyor kalabalığa ve...
Sanki kanserden kaçıyor.

*

«...»

Ben holde yatıyorum. Uyandım, yengem çıkıyor. Bir vuruş vurdu kapıyı: «Artık burama geldi!» Sandım ki, ağbimle yine atıştılar. Ev hali işte... Sonra kalktım, giyindim falan... Ağbim geldi, bozuk. «Bugün havalar kötü, ha?» dedim. Bir baktı şöyle, tek söz yok. Pencerenin önünde dikildi durdu. Bir şey anlamadım.

— Hadi gidelim... dedi. Dışarda konuşuruz...

Sanki kara bir şey...

— Saklama, anamıza bir şey mi oldu?.. dedim.

— Yok yok... öyle değil...

Yeğenim, küçüğü, mızızlanıyor. «Pazar günü sinemaya götürem seni.» diye gönlünü ettim onun, çıktık ağbimle.

Sabahın körü. Durakta bekledik, donduk. Neyse, geldi tramvay. İstasyonaca hiç söz etmedi ağbim. Ha, tramvayda köpeğin biri hırladı da, ana avrat düz gitti. «Nerden düştük bunların ocağına!..» diye söylendi. İşten çıkarmışlardır diye korktum. Soramadım. İndik istasyonda. Sütçü'ye girdik. Hadi, bir şey de, yok, kahve içip sus pus oturuyoruz. Hiç aklımdan geçmezdi. Duramadım:

— Şu diyeceğin neyse, söyle abi... dedim.

Baktı.

— Yengen seni istemiyor artık... dedi.

Bir sigara yaktı.

Ne diyeceksin?

— Demek benmişim... dedim. Sabahleyin bağıryordu: «Artık burama geldi!» Demek, benmişim...

Bir sigara da ben yaktım.

Sustuk.

— Aldırma... dedim. Size yük olmam, bulurum ben bir yolunu...

— Dahası var... dedi.

— Neymiş?

— Diyor ki, sen ona bakıyormuşsun. Geldiğinden beri onu seyrediyormuşsun...

İnanmıştı. Benden hesap soruyordu. Kanım çekildi, elim ayağım buz kesti. Yolda doğru dürüst yürüyeyim, kafama kiremit düşer

böyle. Söyleyecek bir şey yoktu. Ne desem, kendimi savunuyorum olacaktı. «Baktım.» denmezdi. İnadına demeliydi.

— Yalan! dedim.

— Canım bir yanlışlık olduğunu ben de biliyorum... dedi.

— Yanlışlık değil! dedim. Yalan...

— İki ucu boklu değnek, anasını sattığının... dedi. Bir yanda karı, bir yanda kardeş...

— Uyduruyor! dedim. Dün bakmış olsam, hani böyle dese, «yanlışlık» diyeyim. Geldiğimden beri onu seyredmişim, ha?.. Uyduruyor!

Sustuk.

— Peki... dedim. Anlamadım, niçin bana dememiş ki, «Hey, sen ne yapıyorsun!» ha? Niçin sana dememiş, «Bu kardeşin, böyle böyle...» niçin?..

— Söylemişti bana.

— Sen de gözledin beni, değil mi? Öyleyse niye bir tokat atmıyorsun? Niçin demiyorsun, «Ulan, ekmeğimi yedin, adam yengesine göz diker mi?» diye, ha?..

Bir şey demedi.

Sustuk.

Ne yapayım? Yapacak ne var?

— İyi. dedim. Beni istemiyor. İyi de, başka bir şey uydursaydı ya... Desin ki, «Yatağın altında on mark vardı, almış.» desin. «Usandım bu herifin çolak kolunu görmekten, yemekte iştahım kaçıyor.» desin.

Bu da gelecekmış başımıza. Gelsin bakalım. Dert gurbette gelsin. De, ağbim inanmış.

— Biliyorum, sen yapmazsın ama... dedi.

Durdu.

«Ama» demesi yetmezdi sanki.

Bakma, adı «Gastarbeiter»dir ya, okumuş adamdır ağbim. Anlaması gerekirdi. Ben yengeme bakmam. Diyelim, şeytana uydum. Diyelim, sapığın biriymişim. İyi. Bu kolla olmaz. Anlıyor musun? «Dışarda karı bulamadı, evde yengesine bakarmış...» dedirtmem kendime. Dedirtmez misin, buyur, temizle şimdi. Git, ırmağa at kendini, ne derler? «Belki de bakarmış...»

Sonra dedi ki ağbim:

— Ev küçük, işte... Seni de çağırdık... Neyse, bir çaresi bulunur elbet. Sen eve girer çıkarken biraz dikkatli ol da...

Falan...

Sanıyor ki, o karının bir daha yüzünü görmek isterim.

— Benim için dertlenme... dedim. Say ki, beni Almanya'ya çağırmadın.

Çıktık Sütçü'den.

— Paran var mı?... dedi.

Avcuma para sıkıştırmaya kalkıştı, sıyrılıp yürüdüm.

...»

*

Çarşıda rastlaşmıştık. Bitkindi. Hasta mıydı, neydi?.. Beni gördü ve yüzünde sevinç oldu.

«Bugün derse girmedin mi?» dedim.

«Sorma başıma neler geldi...»

«Hay'rola...»

«Aman, şu kahvede oturalım biraz...» dedi. «Birine anlatmazsam, delireceğim.»

Yürüdük kahveye.

«Sabahtan beri sokak sokak dolaşıyorum...» dedi.

Kitaplarını attı masaya, oturduk.

«İyi ki sana rastladım.» dedi. «Sen anlarsın beni. Benim kolum böyle, senin... Ha, bir işin yoktu ya...»

«Yok bir işim...» dedim. «Anlat sen...»

«Bak, biliyorsun ağbimgilde kalıyorum. Ulan, nerden geldi başıma? Sanki bir bu mu eksikti?.. Dert! Ben holde yatıyorum.»

*

Yağmur. Yağmur.

Yatacak yeri de yokmuş.

Kanseri üçle, beşle, yüzle, binle çarpıyorum, benden daha kötü görünmüyor. Niye? Belki de bakmıştır. Güzelmiş de...

Yürüyorum.

Kanserliğim hücre hücre çoğalıyor.

Güzelmiş de...

Yağmur. Yağmur.

Yengem mi?.. Yok canım, aklından bile geçirmez böyle bir şeyi.

Ha?

Ulan, ister misin o da...

Kanser. Kanser.

şirler

metin güven

HERGÜN BİRAZ DAHA

ay dolanırken
yekpare bir gezgin gibi
karanlık bir geceden
aydınlık bir sabaha
sıkılan kurşunlar
toprağa düşen her tohum
her batan güneş
anaların acılarında hatırlanan
çocukların gözlerinde unutulmuş
ve ellerinde kalan tortu
seni yaşatan günlerin
o büyük günlerin tortusu
evet bunlar. Sana şimdi
genç bir ölünün
peşinden gitmeni söylüyorsa
— artık geri dönülmez

ay dolanırken
yekpare bir gezgin gibi
kırılan, budanan dallardan düşen
varsıl ama yaralı bir kuş
ve o kuşun sesindeki hasret
bir tabancanın namlusuna sığdırılan

analar, babalar-çocuklar
hayatı/yaşamak ve
her gün biraz daha
geliştirmek varken-İnsanları
«yaşamı savunmaya» çağırın şairler
sokaklarda, meydanlarda, mitinglerde
«herkese iş, köylüye toprak, halka hürriyet»
diye bağırın genç insanlar
evet bunlar. Yüreğini
kocaman dilimlere bölüyorsa
— artık geri dönülmez.

oğuz demiralp

Descartes'gil cogito, «düşünüyorum öyleyse varım» denirken, düşünen ben ile yapıp eden benin özdeşlenmesine, yapıp eden ile bunun üzerine düşünenin aynı sayılmasına yol açıyordu. Bu ünlü söz, Klasik çağın dünya görüşünü özümliyor, söylevini belirliyordu. Yeniden Doğuş insancılığı, insanı evrenin baş köşesine yerleştirmiş, Klasik çağ ussalcılığı ise, insanın bilme yetisini, bilincini yüceltmmişti. Us, her şeyi kavrayabilecek güçte ve bilinç, dünyanın ıslıl ıslıl devindiricisi olarak görülüyordu. İnsan, acunun en ayrıcalıklı yarattığı olurken, bilinci de yaşamın belirleyicisi, öznesi oluyordu. Özne insan ile nesne insan arasında tam bir uyum, giderek düşümdeşlik varsayıyordu. Ne ki, bu durum, öznenin, kendinin, tasarladığı biçimde olduğunu sanmasıydı. Usun, bilincin özseverliği idi. İnsanın kendisine fazlasıyla güvendiği, nerdeyse taptığı bu Çağda Racine «Kim olduğumu bilmiyorum» sözünü etti. Racine'in tiyatrosu, genellikle, us/tutku, düşünce/duygu, yazgı/başkaldırı karşıtlamalarıyla anılır. Bütün bu karşıtlamalar, aynı'nın içinde bir başkasının, ışığın sık örgüsünün ilmekleri arasında gecenin, kendi doğruluğuna inanmış bir tasarımın yanısıra boy atan bir kuşkunun varlığını gösterirler. Gelgelelim, Racine, tutkuyu, kuşkuyu klasik söylev ile, klasik söylevin içinde anlatır. Herşeyiyle dengeli görünen bir dönemde, bu dönemin gizlediği sapaklıkları Tanrının, Kralın görkemli diliyle söyler. Söz, karşı çıkıştan, kendini savunmağa, suçlanmağa, kendini suçlamağa, boyun eğişe varır. Başka'nın başkaldırısı, yenilgiye yargılıdır. Böylece, Racine trajedisi, klasik söylevin ürkünç bir paradoksu olur. Bunun asıl nedeni, klasik söylevin, özneyi, kendisinin nesnesi biçiminde söylemeğe elverişli ol-

mayışıdır. Özne, kendi üzerine düşünmeyecek kadar kendine güvenmektedir.

Kendi üzerine düşünmek, düşünen ben ile yapıp eden ben arasında bir ayırım yapmak, aynı içinde bir başkasının varlığını kabul etmektir. Nesneyi taşıyan öznenin kendisini de bir nesne olarak görmeğe başlaması 19. yüzyılda olur. Klasik söylevi yıkmayan, ama bir kargaşa yaratan çöşumculardan sonra gelen düşünürler, sanatçılar, ardarda, aynı içinde henüz düşünülmemiş, bilinmeyen bir başkasının olduğunu söylerler. Hegel'in, Feuerbach'ın, Genç Marx'ın yabancılaşmış insanı, gene Genç Marx'ın 20. yüzyılda Lévi-Strauss'un birçok düşüncesine dayanak olacak «insanlar tarihi yaparlar, ama bilmeden yaparlar» sözü, Schopenhauer'in kör, içgüdüsel yaşam istemi, Nietzsche'nin insanmerkezci ve eskatolojik dünya görüşlerini tartaklaması, Rimbaud'un «ben, bir başkasıdır» deyişi, yüzyılın sonlarına doğru ruhçözümlemesinin ve bilinçdışının ortaya kesin olarak çıkışları, bilinçli insanın yanibaşında bir bilinçsiz, bir bilinmeyen varlığını gösteriyordu. «Feuerbach üzerine birinci sav»da öznelüğünün genelgeçer tanımına erişen insan, bundan böyle kendi üzerine düşünecekti; bu kıvama gelmiştik. Ama, özne olarak insanı çözümlmek için klasik söylevden, retorikten değişik bir söylev gerektir. Gene aynı yüzyılda, dil üzerine düşünmenin yoğunlaşmağa başlaması bir raslantı değil. İnsanların bir dil-aradünyada yaşadıkları düşünülür ilkin bu yüzyılda boy atmağa başlamıştır. Ne ki, dilin, gerçeklik ile insan arasında, yapıp etme ile düşünce arasında girmiş bir uzaklık olarak değil, içinde insanın yaşadığı bir gerçek olarak görülmesi, daha çok 20. yüzyıla ait bir düşüncedir. 19. yüzyılda Frederic Nietzsche, «extra-moral anlamında gerçek ile yalan üzerine kuramsal giriş»inde, oldukça şaşırtıcı bir soruyu: kim konuşuyor? sorusunu şöyle yanıtlamak çabasındaydı: «Eğretilmelerin, düzdeğişmecelerin, insanbiçimciliklerin, kısacası, şiir ve retorikce yükseltelen, yeri değiştirilen, süslenen ve bir halk'a, uzun bir alışkıdan sonra, kapalı, tanrının yasası gibi ve buyurucu görünen, devingen bir insan ilişkileri toplamı». Mallarmé, aynı soruya daha kısa ve özlü bir karşılık veriyordu: «Sözcüğün kendisi konuşuyor». Bu sözler ile, kendi ürettiği ve sonra içine yerleşip buyruğuna girdiği bir söylevi kendisiyle bir tutan insan sona eriyordu. Dünyayı, gövdeyi, kültürü tanımak çabasında ve bunların bağlamında yetişmiş bilinç, kendi üzerine eğilmek, nasıl ve ne kadar bildiğini, nasıl oluştuğunu düşünmek, bir bakıma kendini yeniden yapmak durumundaydı. Yüzyılın sonunda Bergson, bilincin özgürlüğü konusuna el attı. Özgürlüğü, «somut ben ile edimi arasındaki bağıntı»da gördü. Ben, dünyayı,

kendi edimlerini, kendisini, ona yetişiminin verdiği biçimlerin içinden algılar, diyordu. Bu haliyle ben'e toplumsal, yüzeysel derken, konuşmasını bilmeyen ve konuşana tepki gösteren ötekine derin ben adını veriyordu. Bu ikisi arasında kesin bir ayırmadan yürüdüğü yol, onu bir théocidée'ye götürdü. Çünkü, dile, düşünceye karşı çıkışı, insan anlığının gerçeğe uzaklığı düşününde bekinışı, ona, sezgiden, üstelik anlksal bir içgüdü olarak sezgiden başka bir izleyecek yol bırakmamıştı. Hemen aynı yıllarda yazmağa başlayan Freud ise, bilinçli-bilinçsiz ayırımını kesinleyerek güvenilir temeller üzerine oturttu. Freud ile birlikte özne insan, kendini çözümlmek yolunda daha sağlam adımlar atmağa başladı.

Paul Valéry, 1917'de «Usumun adımları içinde / hayranlık uyandırıcı adımlar atıyorum» diyerek bu yürüyüş karşısında hayli ilginç bir tutum takınıyordu. Mallarmé gömülürken ağlaya koşu uzaklaşan Valéry, neden bunca yıl yazından, dilden çok doğa bilimleri ve özellikle matematik ile uğraşmıştı? Ona göre ve A. Hamdi'nin türkçesiyle yanıt şu: «Vuzuh hastalığıyla malüldüm». Gençlik ürünü Monsieur Teste'in (Bay Kafa) çok sonra yazdığı bir önsözünde açıklar bu durumunun nedenlerini. Valéry, yazını, felsefeyi bulanık, katışık sayıyordu. Anlığın, en geniş anlamıyla dikkatin nasıl işlediğini araştırmak, onu kaypak, geçici hiçbir bilgi, düşünce üretemeyecek bir kesinliğe kavuşturmak istiyordu. Gündelik ve toplumsal yaşantı boyunca, temel dürtüleri birkaç takınaktan başka birşey olmayan, sürekli bir değişim, etkilenim, aşımın içindeki anlığı katıksız hale sokmak, «bilinçli bilinci» kurmak ardındaydı. «Bu ölen çağ, uzun ve çalışkan aşk gecesi oldu, yeni utkunun döl yatağına düştüğü acı gecesi. İşte Şafak ve ak Yortu! Biz, masal kralları, esenleyelim tanrısal doğuşu» diyerek uğurladığı 19. yüzyılın bilgisiyle tika basa dolmuş, doymuştu Valéry. Daha 23 yaşında düşünen beni tanımak gereğine parmak basmıştı. Leonardo da Vinci'nin yapıtlarında «bunca biçim arasında binlerce saf bağ ören acayip hayvanı»: anlığın erkini ya da erkli anlığı görmüş, insanın böyle bir hayvana dönüşmesini, yanılmalara, bulanıklıkların, yanılan benin ötesinde, herşeyini kavrayıp kesinlikli bir dizge kurabilecek güçte Kafa'yı tasarlamıştı. Çok iyi okuduğu Bergson'un tersine, sezgiyi değil anlığı savunuyordu, bilgi ve yaşamın karmaşası karşısında «kendi zihninin Robinson'u» olmak istiyordu. Bay Kafa'nın bu bağlamda canalcı bir sorusu var: «Que peut un homme?» (Bir insan ne yapabilir?).

Ama, Valéry'nin aynı derecede önemli bir sorusu daha var: Mallarmé'den sonra ne yapılabilir?. «Onu ne bilmezlikten gelmeli, ne de

ona eşlik etmeli». Mallarmé, dılaradünyanın başkenti şiiri Hegel'in eytişimiyle¹ kazarken hiçe ve ölüme rastlamıştı. Şair, bu temaları İgitur'de işler. İgitur, latincede öyleyse demektir, yani cogito'nun karşılığı. Söz konusu anlatı —şiirde İgitur, insan zihninin basamaklarından aşağı iner, atalarının külleri arasında «gitme vaktim geldi» diyerek can verir; daha doğrusu, cogito'nun ölümü olur. Bu ölüm, düşünüyorum'un varım'dan kesin olarak kopuşudur. Bu kopuşla düşünen ben, yapıp eden benden ayrı düşmüştür. Gene Mallarmé, insan ve insancılık adı altında yüceltilen herşeyi, birkaç yüzyılın değerlerini «glorieux mensonges» (şatafatlı palavralar) deyip geçecektir. Çünkü, alışılmış anlamında «beşerî dediğimiz şey, sadece okur yazarın, yarı meczubun, kendi içindeki müphem parıltıları hakikat güneşi sananların vehmiydi. Beşerî, hayatın içinde değildi; sadece bir düşme şekliydi» (Huzur / A.H.T.). Artık, ne varoluş böyle bir düşünceyi, ne de düşünce varoluşu temellendirebilmektedir. Klasik kentsoylu insan, kendisinin yalanıdır; insan da, kendisine kurduğu taht da yoktur, bundan böyle. Mallarmé, «özdeğin temelsiz, boş biçimlerinden başka birşey değiliz» demekten çekinmeyecektir. Bu söz, düşünenin, özdeğe değer verirken kendini aşağılaması, acımasız bir yargıdır. Eskiden kendini tanrının bir türevi olarak doğanın üstünde gören insan, şimdi, özdeğin içinde eğreti, nerdeyse bir asalak gibi durmaktadır: özdeğin bir yanlısıdır. Düşünce, sonuçsuzluğunun ve temelsizliğinin bilincindedir, ancak. Göğe yakıştırılan insan ile yer, dolayısıyla yerdeki arasında bir uçurum vardır. Özdeğin çok üstünde, göğün uçurumunda uçuşan düşünce-insan hiçtir. Mallarmé'nin düşüncesi, bu hiçi yazmak için zar atmak isteyecektir. Amaç, eskiden, kutsal, tanrısal göğe ağmak iken, şimdi, saltık hiçe, evreni kavrayan yokluğa, sonsuz ölümeye, geceye, karanlığa, bu boşluğu karşılayabilecek hangi eğretileme varsa ona ermektir.² Kendini bilerek kül etmek, daha doğrusu, ölümün altını çizmek isteyen düşünce, böylece gizli bilimcilerin ereğine de varacağını düşünmektedir: «yeryüzünün orpheus'sal açıklaması». Bunun olabilmesi, saf, saltık kavramın yeryüzü yaşamındaki raslantı'nın elinden kurtulabilmesine, ya da düşüncenin bu kavrama rastgelmesine

1) Bkz: Gardner Davies: Vers une explication rationelle d'un coup de dès, Librairie Jose Corti, 1953.

2) Mallarmé'nin düşüncelerinin güçlü bir varlıkbilimsel yanı ve gizemcilik ile ilişkisi var, elbette. Bütün bunları, neden batı düşünce tarihinin bu döneminde düşündüğünü açıklamaya, değişik bir yorum getirmeğe çalışıyorum.

bağlıdır. Böylelikle, düşünen ben, yeniden, ama bu kez bir hiç olarak, yapıp edenin üstüne kapanacak, tümünü kapsayacak, yetkin hiç olacaktır. Sanki, düşünce artık hükmedeceği dünyayı yok etmek amaçlıdır. Ne ki, Mallarmé, bu kerteye ulaşmanın olanaksızlığını, en azından kendi adına kabul eder. Yapıp edenden kopmuş düşünce- nin herşeyi kavrayabilmesinin olaanğı yoktur. «Un coup de dès»in yaşı adamı, zarları atmaz; avucunda tutarak ölür.

Paul Valéry, Mallarmé'nin koyduğu olanaksızlığı, kolay kolay, bunu Mallarmé söylemiş olduğu için derin bir yara olsa bile, kabul edemez. Maurice Blanchot'ya göre, bu yarayı gizlemek için Mallarmé'nin savının karşısında yer alır. Giderek, gövdeden sıyrılmış özneye dört elle sarılır.

Yıllarca süren bir suskunluktan sonra yazdığı «La Jeune Parque», bir soruyla başlar; bütün şiir bu soruyu sürdürür, derinleştirir: «Kim ağlıyor orada?». Kendi kendine sorulan bu soru, aynı içine bir başkasını, bir yabancıyı yerleştirmektedir. Şiir, düşünen benin öteki önündeki şaşkınlığının anlatımıdır: «ben adını verdiği gizlerle doludur»; acı çeken, çoşan ben «kendi bilinmeyeninin sesidir». Biribirinden kopmuş anlıksallığın ve duyumsallığın, bildiğimiz uyumsuzluğudur bu. Ne ki, Valéry yapısında bir kişi, hele uzun bir matematik eğitiminden sonra, ikisini kaynaştırmak yerine, birincisini ikincisine yeğleyecektir. Düşünen, yapıp edeni tanımamaktadır, ama «şüphe ettiğinden şüphe etmemektedir». İkinci beni olumsuzlar Valéry; karşı-ruhbilimselci bir düşünce çizgisine kayar. Bu, hayranı olduğu Descartes'a bir yandan geri döndürür. Xiphos adasındaki kafa, «yokmuş; düşünüyorum» der. Düşünen, yapıp edene ulaşmamaktadır; aradaki cogito köprüsü çökmüştür. Artık, ancak kendi kendine vardır. Kafanın (teste, testus-conscious) ereği «saf ben» olmaktadır³:» hiç birşeye dayanmayan bir bilincin asal sürerliği». Valéry'de bir saplantı halindedir saflık tutkusu. Bir saltıkı arar gibi arar bilincin saf halini. Bu yolda gövdesini, duyularını, duygularını engel olarak görür. Bu saflığa ermesi için, duyumsallıktan sıyrıldığı gibi, bilinci de toplumsal yaşantının, zamanın güdümünde olmaktan kurtarması, kendi kendini bilir, özyeter hale getirmesi gerekir. Olağan yaşantıda bilincin en saf olduğu an, uyanış anıdır. Bu bir eğretilemedir aynı zamanda: yaratılış, varoluş öncesi

3) Valéry'nin saf şiir kuramı, doğrudan bu düşünceye bağlıdır. Ülkemizde, saf şiir deyince, H. Brémond'un zamanında moda olmuş düşünceleri akla gelir ve genellikle Valéry'ye mal edilir. Bu, batıdan etkilenme geleneğimizin niteliği açısından olağan bir olay, galiba.

karanlıktan varoluş geçiş anı, hayvandan bilinciyle ayrılan insan oluş anıdır. Valéry, «başlangıçta uyanış vardı» der. Sabah vaktine tutkun olan şaire her bakımdan uygun bir sözdür bu. 19. yüzyıl gecesinden sonra «bir insan ne yapabilir?» sorusu da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Bu soruda önemli olan, genel olarak insanın değil, tek bir kişinin ne yapabileceğidir. M. Teste olacaktır bu kişi, Robinson, Leonardo ve nihayet Eupaniolos olacaktır. Ama yapmak istediği yalnız kendi tikel beni değil, «evrensel bir zamir» olarak bendir. Bu yolda kalkış anı, varış anıdır. Çünkü, bu ilk an, herşeye sıfırdan başlamak anı değildir; herşey çoktan başlamış ve yığılmıştır. Nesnelere, sözler, düşünceler, hepsi, uyanan bilinçte uyanmak üzere hazırdır. Bilinç, kendini zamanın akışına bırakırsa, dağılacak, raslantının, belleğin, nesnelere, düşüncelerin arasında oradan oraya savrulacaktır. Ama kendini toparlarsa, düşüncüyü yaşamın karmaşasından kurtarıp kendine dönmelerini sağlarsa, ortaya, kaosun, boşluğun çekip alamayacağı kendine kapanmış yetkin bilinç çıkacaktır. Uyanan bilinç, onu ele geçirmek için bekleyen herşeyi bir an içinde katetmekte ve kendi saflığına dönmektedir. Böylelikle, bir an içinde bir döngü çizilmekte, «usun içinde atılan adımlar», ilk adımın atıldığı yere dönmektedir. Ne ki, bu us, Valéry'nin ya da olmak istediği evrensel benin usu değil, batının «ratio»sudur.

Aynı yıllarda Husserl'in görüngübilimi kurması, kanımca, bir raslantı değildir. Bu filozofun «reduktion» yoluyla psişik bene karşı, arınmış, saltık bene varışı, «egologisi»⁴ ve Valéry'nin düşünceleri arasında çarpıcı bir benzerlik vardır. Bir filozof öbürü şair bu iki düşünür, batının ratio'sunu kendi üstünü katlamışlar, zamana karşın yaşama, yaşatma kavgasını vermişlerdir. Her ikisinde de kökene, kaynağa, sabaha inmek ve oradan kalkarak dünyayı yeniden yapmak düşüncesi vardır. Ama, Descartes olan bu kaynaktan varoluşa çıkmak olanağı yoktur, artık. Üstelik, yapıp eden ben bu kaynağa karşıdır. 19. yüzyılda cogito'nun yıkımı kurulmuştur. O zaman, günün öteki saatlarına sırtını dönmekten, kendiliğinde, saf, saltık bir dölüt halinde direnmekten başka bir yol kalmamaktadır. Bu açmaza kapanan Valéry'nin Racine sevgisi ve Fransa'nın ussal kültür yaşamında el üstünde tutulması, birer raslantı değildir. Söz konusu rattoo Socrates'dek uzansa da, yükseldiği ve evrenselliğini savladığı çağ, Klasik çağdır. Borges, Valéry'nin «kan, toprak ve tutkuya tapılan bir çağda dü-

4) Husserl üzerine ne biliyorsam, Nermi Uygur'un bir kitabındandır: E. Husserl'de başkasının beni sorunu, 1972 (ikinci basım).

şüncenin saydam zevklerini yeğlediğini» söyler. Oysa, Valéry'nin kendisine göre, çağı, onu derinden etkilemiştir. Düşünceleri, bu çağa tepki, giderek, toplumsal ve siyasal düzlemlerdeki uzantılarıyla öneri niteliğindedir. Nedir ki, bu ratio'nun 20. yüzyılın ilk yarısında yapabileceği şey, kuğu gibi şiirmektir. Anlığın gövdeden, usun yürekte ayrı, birinden birinin üstün sayılması, düşünen ben ile yapıp eden benin düşman kardeşler olmaları, ancak bu düşünce yapısı içinde olanaklıdır. Aynı yapı, tarih ve coğrafyada, bir sel gibi gittikçe kirlenerek, her gün işittiğimiz «mantık evlenmesi mi yaptın, yoksa aşk evlenmesi mi?» türünden saçmasapan sözlere dek yayılmıştır.

Gene de, Valéry'nin düşüncesini bu kadar değerlendirmek, eksiklik olur. Üzerinde durulması gereken iki metni var Valéry'nin: Ange (1946) ve Eupaniolos (1923) (Belirtelim: Bir yazarın kafa yapısını anlamaya çalışırken, senkronik okumağı diakronike yeğ tutuyorum). Birinci metinde, kendisinin sulardaki insan yansısına bakan meleğin düşünceleri şöylece toparlamak yanlış olmaz: «Ben olan senin üstüne eğiliyorum ve aramızda hiçbir değış tokuş olmuyor». Karşısında acı çeken, gülen, ağlayan varlığa yabancıdır melek. Oysa kendisini herşeyin bilgisi, anlağın, usun en şaşmazı, tam bir saflık, tinsel töz diye bilmektedir. Batı düşüncesinde Tanrıdan boşalan yeri doldurmaktadır, sanki, Usunun yanlışsız işlemleri, bir an, bilinmez bir soru: yansısı karşısında duraklar. Sonra, gene sürdürür gökselliğini. Ama bu duraklama, bu soru, bu çeşit bir yetkinlik düşüncesinde yamanmaz bir yırtıktır: inci gibi kendinde, yoğun ve temiz olmak amacındaki düşüncenin içine sızan, tanrısal aydınlığı lekeleyen bir karanlık. Valéry, verdiği açığı, Eupaniolos adlı söyleşide kapatmak ister; giderek yetkinlik düşüncesi eksen değıştirir. Ve bu metin, Valéry'nin öbür yapıtları arasından, hence, sarkar. Sanatçı (mimar) Eupaniolos, kuramsal adam Sorates ile karşılaştırılır. Konu, kuram mı kılığın mı tartışması değıl, yalnız «us, sayı ve söz»e yer veren, giderek bunları tanrısalılaştıran batılı düşünce adamı arketipinin, düşümeni, yapıp edeni birleştiren, yaşamın bütününe yöneten Eupaniolos karşısında özeleştirisidir. Bu kişi, Socrates'in deyimiyle, bir karşı-Socrates ve olunması gerektendir. Ama, bu karşılamayı daha da açmak gerek. Asık suratlı, soğuk bir bilgeye karşı, duyuları, duyularıyla «tarifsiz keyifler içinde» yaşayan bir estet öne sürülmüyor. Böyle bir önerme söz konusu düşünce yapısı içinde yan tutmaktan başka bir anlam taşıyamaz. Eupaniolos, bütün gövdesiyle ve bütün gövdesini düşünen sanatçı tipidir. Yapıtı, bir bakıma kendisidir. «Ne kadar güzel yapılar dikerse, kendini inşa yolunda o kadar ilerler». Amaç, yaşantısı, düşüncesi, üre-

timiyile tutarlı bir bütün halinde büyüme, kendi kendini birlemdir. Gerçek sanatçı, estetik ile etkin biribirinden ayrılmadığı düzlemdir.

Ama Paul Valéry, hep o düzlemedir. İsa'nın bir sözünü sık sık anarmış: «İnsanlar, ne yaptıklarını bilmiyorlar». Bu görüşün, açıkça işlenmemiş olsa da, onun dünyaya bakışını belirlemiş açık⁵. Ruhbilimsel bir deyişle, Valéry'nin düşüncesinin bir gizli içeriği bu söz. Nitekim, E. De la Rochefoucauld'nun değindiği gibi⁶, Meredith'in bir sözünü bütün Avrupa'ya bağırıyor sanki: «More brain, o Lord!». Bundan sonra, insanı kendisinin öznesi yapmak isteyen çağcıl düşünceye katılmak olası. Ama, doğaötesi (aşlında dinsel) kaygıları da var şairin. «Bitimli hiç birşey görmeğe dayanamıyor». Ruhsal yaşamı, bilinçdışını «ruhsal katışıklık» sayıyor. Böylece, saltık bir «bilinçli bilinç» arayışı başlıyor. «Anarşistim, çağımın görüşüydü bu» diyen Valéry'nin de insanı güçlü, ne yaptığını bilir varlık olmasını istediği doğrudur. Gelgelelim, ne yaptığını bilmez neşnenin eline düşmek korkusu, «Avrupa beyni'nin eskil kıvrımları arasına öylesine itiyor ki Valéry'yi, batının düşünen öznesini öylesine yüceltmesine yol açıyor ki, artık olmayan o ilk anda olanaksız bir direnişe geçmekten başka seçenek kalmıyor. Klasik ussalcılığın yıkımını gösteren mimâra karşın, içinde yetiştiği kültürün rahminde olağanüstü bir saltanat kuruyor.

Valéry: dilbilimin ilerleyişi karşısında «ne olacak: düşünüyorum ve ne olacak: varım?» diye soran; anlığı «yalnızca söylevden doğurup düşüncelere doğru devindirerek» evrensel zamir olmak isteyen ve karmaşık çağının aynasında kendine hayretle bakan Melek.

⁵) Bilinmeyenin bilineni, düşünülmeyenin düşünüleni nasıl etkilediğini göstermeği ayrı, ama tamamlayıcı bir konu olarak görüyorum.

⁶) Valéry, éditions universitaires, 1963.

gürçeşme'de ender ender

izzet göldeli

— Sarıyatı anısına —

Bir işçi —
Sigarasını söndürdü
İşbaşı yaptı
Sümüğünü çekti çocuk
Uzak bir evde
Kadının biri avluyu süpürdü
Odun koydu sobaya
Tomurcuklar patlarken tepelerde
Aktın gittin
İncecik.

Ne iri başlıklar vardı
Ölüm haberinde
Ne ağıtçılar, çığırtkanlar,
Ne de alakargalar
Akbabalar.
Evdekileri saymazsan
Bir demiryolundaki zeytinler
Selviler
Bir de—
Seni yaşam dediğin
O garip yumağa bağlayan—
Daracık İzmir sokağıyla
Pencerendeki çiçekler
Duydu, öldüğünü.
Birgün arkadaşlarla
İçeceğiz-yine
O meyhanede.
Belki çıkıp gelirsin diye—
Bekleyeceğiz...

kale

●

niyazi özsan

I

Ağırbaşlı bir atın duruşu gibi kale / yalın - uysal
kuşatılmış - karanlık dağlara bakıyor yüzü
ağır topraklarla gedikler açılmış taştan gövdesinde
fethetmek için gelen savaşçı teknelerle / ayrık
yaban incirlerinde titreşiyor soylu halkın uğraşı
eski silâh

kandiller için yağ satan dükkânın
tahta kepenkleri inikti o sabah
kasabayı terketmişti tecimen
deniz uyanmadan önce

düşmanla anlaşıp
körfezdeki teknelerle kaçtığını
duyduk sonra

II

Av renginde uzun masallar anlatan
yaşlı adamın attığı düğümde
kavırıyorum geçmiş zamanın inceliğiyle
şimdiki zamanı

ve

gelecek zamanı

hiç bir şey geçmemiş gibi aradan
bir göz kırpmasından başka
anlattı bana yaşlı adam
gölgeli durgun suya eğildiğinde
nergislerin

bakışlarını nasıl yuttuğunu
ve sonra geceden söz açtı
bölünmüş aydan

parçalanmış yıldızlardan

tenin yitmesi gibi
soluyan geceyle
sıcak yapraklar altında
işte gündüz dedi
bir gövdenin başka bir gövdeye değmesi
görüntüsünü çiziyorum
ruhumun canlı kalan yerine
bu nasıl düştü
ölümle dirim arasında
kişinin kurduğu düş
kendine uymamalı
çünkü kartallar görüyorum
yükseklerde

boyunları yaralı
göçebe bulutlardan

yaşlı adam bütün bunları anlattı
ve sustu

sonra hiç bir şey konuşulmamış gibi
attığı her düğümü dikkatle sınıdı

III

Haberci kuşlar dolanıyor kalenin üstünde
sarnıçlar boşalmış yol boyunca

düşman tez ayaklı

uyanık olmalıyız

ağır taşlar gömülüyor yüreğime

içimde biriken beyaz badanalı evler

evlerin pencerelerinde sardunyalı

gün ışığı renkli duruşları

tepelerde kayalıklar

ada çayları

keçi boynuzları

yanıyor zaman

tanın küçük parmakları arasında

körfezi kapatırken inanç sonsuz kumla

ışığı avlıyor çocuklar

ağır taşlar gömülüyor yüreğime

yıkık evlerin ocaklarından

akşamın ekmek kokan çarşılarına iniyorum

sis durmadan oyuyor karşı dağları

bir şiir kitabında bütünlük sorunu

tuncer uçarol

Ali Püsküllüoğlu'nun yeni çıkan şiir kitabı *Unutma Onları* (1976), okudukça güzelleşiyordu... Tadını bozmamak amacıyla, ya üç parçada, ya dört parçada, sabahların sessizliğinde okudum. Önce, *Öz Türkçe Sözlük* çalışmaları yardım etmiş Ali Püsküllüoğlu'na; *öyle arı bir dil, öyle söyleyimi de güzel*. Sonra, *kısa şiirin* çoğu yerde sözcükleri bir bir ayıklayan süzgeci, bu biçim kullanımını daha da artırmış, sözün şiirde dirhemle kullanılır olduğunu okuyucuya duyuruyor. Bir de, şiirlerin tümünün açıklarında / derinliklerinde dolaşan *halk sevgisi*.

Bir an; «halk sevgisi, dil, kısa şiir» bana birbirinden ayırmış gibi geldiyse de, *her kitaba değerini kazandıran bütünlüğü* burada elbirliğiyle onların oluşturduğunu gördüm. *Kitabın adı* da, onları toparlamağa çalışmış: *Unutma Onları...* Bu istek ve buyruk, en baştaki «Bildiri» şiiriyle, kitabın adını önce çiçek ya da bomba gibi açıyor bütünlüğe, kitabı yönetiyor:

«Acısı dile gelmiyorsa halkımın / sevinci anlatılmıyorsa / neyleyim o mısrağları, vazoda gül gibi olsalar da.

Biraz sert / biraz kaba / ama yine de içten mısrağlar olmalı şiirde.

Ve önce kendimden başlayarak işe / «bunlar şiir mi?» diyorum artık / içinde insan bulunmayan şiirlerin / yakıyorum hepsini / ve düşünüyorum yola / kurtarmak için / burjuva şairlerin / elinde oyuncak olan Türk şiirini!

Çünkü onlar / kendi kişisel dünyalarını / içi boş yüreklerini söylediler boyuna / şiir diye... / ve girdiler dergilerin baş sayfalarına, / okul kitaplarına ve antolojilere.

Bana yanlış öğrettiler her şeyi / beynimi yıkadılar, / inkâr ettirdiler kendimi ve geldiğim yeri. / Unutturdular / kavgayı, hayatla.

Oysa güzelim hayat...

Sevinerek, şaşarak, rahat; güzel yaşamın zengin tadının açıkça herkese yayılışını görür gibi hızla, kolayca, günah çıkarırcasına okunuyor dizeler. Çünkü; bir dostta, eski bir mahale arkadaşına, uzun Anadolu yolculuklarında iyi yürekli (düşünen) bir otobüs arkadaşına hesap verir gibi. Hesabı; arı dille, saklamadan anlattıklarına düğümler gibi.

Kitabını, öylece yedi bölüme ayırmuş Püsküllüoğlu.

Başta *Bildiri* bölümünü koymuş. Sonra *Dağlar* geliyor. Ardından *Ölümler...* Sonra, sorulan *Sorular...* *Aşklar* bölümü! *Yazarlar! Ve Öteki Şiirler...*

Diyorum ki; bu bölümsel sıralamayla da, yaşamın acılarını ve nimetlerini olanca zenginliğiyle kitabına dağıtmak istemiş Püsküllüoğlu. O büyük bütünlüğe doğru (güzelim hayata) doğru saptıyor, uyarıyor, öneriyor:

«Oysa güzelim hayat / akar giderdi yanbaşımında bir ırmak gibi, / kimi kez bulanık, kimi kez pırl pırl. / bir ana sevgiyle okşardı, çocuğunun başını, / bir kız gülerdi, favorili bir oğlana, / bir yaprak düşerdi, / bir kuş kanat çırpardı usulca...»

Püsküllüoğlu'nun kitabında duyulan *bütünlük kaygısı*, böyle yalnız kitabının adından şiirlere doğru değil, okundukça, dizelerden kitabın adına doğru da geliyor.

Dize ve şiirler çoğunlukla kısa çünkü. *Kısa şiirin*; «Biliyorum ama, işte, bunca sözcük yeter. Şu dizeden sonra şu dizenin gelmesi, o tek sözcüğü de gereksiz kılıyor. İşte bak!» gibi... Bunlarda ayrıca, kor'unu imgelerden alan bir yan da var. Örneğin, «Aşklar» bölümündeki «Kar Kar» şiiri (sayfa 95), bir kül/kar yığını gibi görünürken, o duyulan ayrılık acısını, şiirdeki «ayak izleri», özellikle de «gar» imgesi çok iyi veriyor, okuyucuyu da şiir kişinin yanına katıyor. O ayrılığın gittikçe arttığına (karlaşıp öylece sessizleşmeğe) götürüyor...

Buradaki imgelerle çağrışımlar açıkcadır. Kitabın arka kapağındaki, *Ali Püsküllüoğlu imgede açıklık yolunu geliştiriyor* tanıtısına uygun. Şiir; bir, en çok iki kat tülbent ardında. Bazan *imge tülbentine* sarılı. Bazan *söz oyunu* tülbentine. Öyle, kumaşlara, kadifelere sarılı değil. «Kar Kar»da okuyucu, *duyarak* kolayca şiirle bütünleşebiliyor.

Şu şiirde ise, *düşünceye* dayanan bir söz oyunu var; tadını şarıtmaya da borçlu, «çingene» sözcüğünün getirdiği sevimliliğe de. Şirin fazla sözcüklerini yakan da bu düşünceye dayalı söz oyunu. Şiir, buluş istediği için, ben de açıklamıyorum (s. 115):

«ELMADAĞ YOLUNDA BİR ÇINGENE KIZIYLA SÖYLEŞİ

— Ne yedin de böyle / güzel oldun şekerim?

— Ah oğlan ne sorarsın, / kör olası anamdan / bol bol kötek yedim.»

Söyle de dille oynuyor Püsküllüoğlu bir başka şiirinde (s. 50): «Bir ayağı Suriye dağlarında / biri Nemrut'taydı, / ama ikisi de yan yana uzanmış şimdi / sessizce.».

Böylece birçok şiirde sözcükler, dizeler, birbirlerini açıkça destekliyor, kısa şiiri yuğuruyorlar. Bütünlük de daha bir pırıldıyor.

Püsküllüoğlu'nda, ancak pek çok *şiir başlığı*, kısa şiirde de olmasına karşın, şiir bütünlüğüne saygılı değil! Fazla geliyorlar. Salt tutmalık. Özellikle, yalnız dörtlüklerden oluşanlardaki (s. 117-158) başlıklar, olmasalar da şiirleri gene o şiir kalacak olanlar. Bitmeyen, Türkü, Kitap, Sabah, Gün, Tarih gibi... Hemen, bir de dizeli örnek verirsek, Püsküllüoğlu'nun *Öz Türkçe Sözlüğü*'nün bir ara yasaklanışını da kapsayan, şu *Kitap* şiiri (s. 125) gibi «Alfabeyi de kaldırmalı kalemli de / Yakmalı yasaklamalı / Sözcükleri sözcükleri / Kim kitap okursa tutuklamalı». Bu şiirin başlığını (Kitap) kaldırsak, şiirde yersarsıntısı olmuyor! Şiir, gene o şiir! Oysa, öü-tünlükte yerini bulan bir ad, çoğu kez birkaç dizeye bedeldir, onca fazla dizeyi şiirden ayıklayabilir. Şu «anahtar başlık» lı şiir gibi (s. 131):

«HALK

Sürgündür kendine bilir bunu / Bilmez saatin tiktakları ne der / Eski çamların bardak olduğu / Kendisine çok söylenmiştir.»

Püsküllüoğlu'nda *kitabın adı* da öyle üretken. «Anahtar ad» değilse de, «tamamlayıcı», «yönetici ad». Unutma Onları... Kimi?... Halkı, onun hakkını savunanları, tüm bunların ardında duran, her insanın insanca yaşaması gerektiğini... Karnının doymasını. Sırtının pek, evinin sıcak olmasını. Yazı, kışı, baharları güzel yaşamayı. Aşklarını. Özgürlüğünü. Güzel dağları, sıcak deniz kıyılarını... Her insanın bunları duyup düşünebilmesini...

Hadi, gel artık. Böyle diyor deniz / Güneş ve kum, martı ve çığlık / Islak ayaklarımızdan kalan iz / Uysun bu çağrıya, hadi gel» (s. 142).

Ya da şu «İnsan» şiiri (s. 143): «Ben sana neyledim ki doğa / Vurdun yerden yere / Böyle korkulacak bir şey değildi oysa / İnsan olmak evvel zaman içinde».

Tüm bunlardan; doğa yanında, insanın kendi iç çatışmaları yanında, en çok da insanın insanlara yaptıkları korkulu şeydir, onu... En çok da onu (s. 18):

«Kim suçlu? / Kulak verin, şiiirdir açıklayan.

Kimdir aydınlıkları önleyen? / Şiir söyler bunu.

Kim yönetecek ülkeyi? / Şiir söyler bunu. / Dilidir halkın çünkü ozan.»

Püsküllüoğlu'nun şiirleri böylece birbirlerini tamamlıyor. Tamamladıkça da, bir şiir, ötekini güçlendiriyor. Bir şiir romanı gibi.

Bunlar arasında, bence «Sincap» şiirinin (s. 140) de ilginç bir yeri var! Bu şiir, bir dergide yayımlansa (belki de yayımlanmıştır) unutulur gider bir şiir. Önemszenmez de. Şöyle: «Çekilir kuytusuna ormanın / Sabah sincabı, ki yüreğidir çiyli dal / Kim bilir yarın / Nereye gidecektir atlayarak ağaçtan ağaca»... Bunları, kitabın süregelen bütünlüğü gözetiminde okuyunca; şiirin lezzeti, yoğunluğu artıyor. Umutla, halkla, yalnız bırakılmış insanla örülüyor. Bu şiir de, kitaptan kazanıyor. (Kitaptaki dağlarla, ölümlerle, sorularla şiirleri de böyle. Özellikle Sokak, Sorular, Karınca şiirleri. Dörtlüklerden; Ateş, Gün, Halk, Tarih, Sen, Göl... Kitaptan güç alıyorlar.)

Bu kitapta şöyle bir şey de var (başkalarında da olur): Kitap, bilenleri için, Püsküllüoğlu'nun öteki kitaplarından da kazanıyor! Püsküllüoğlu; biçim açısından, İkinci Yeni şiir kitaplarından yararlanarak bu kitabının söyleyimlerine ustalık ağmış. Onlardan kopmadan, evet, onlardan hiç kopmadan, kendini aşarak «imgede açıklık, dilde duruluk, içerikte içtenlik, yeni bir ses»e gelmiş. Bulanıklıktan bütünlüğe gelmiş... Bir yandan da; onlardaki bulanık, bireysel, hem de okuyucuya zehir ağan özü bırakmış, toplumsal insana sesleniyor. Örneğin, Karanfilli Saksı (1958) kitabındaki beylik «aşk» ve yalnızlık acılarını» sevinçlerini, Sırtımızdaki Kızgın Güneş'te (1965) ise, o «ölüm ve yalnızlığı», o umarsızlığı büyük ölçüde bırakmış. Devrimini yapmış. Son kitabında baştaki «Bildiri» şiirini, o coşkuyla en çok kendi için yazmış gibi. Bu şiir, Püsküllüoğlu için öteki ki-

taplarından sonra, bir dirilişin kendine ilk başlaması. Bu değişimler de, son kitaba, ek derinlikle sürükleyicilik ekliyor...

Ancak, kitapta dolaşan bütünlük kaygısının, iki bölümlük önemli bir sürçmesi de var!

Önde geleni; şiirlerin yüzde sekseninin (hadi, yüzde yetmişinin olsun) öğüt, buyruk, yakınma, acılı güzel resimler olması... Anadolu'ya (insanlara) görevini anımsayan, yardımlar yapan kentlinin/aydının yapabileceği şiir... Yabancımların sevecen şiiri. Ne kendinin, ne onun sarsan şiiri. Ne denli olabilirse. O nedenle; gene de coşkusu, içtenliği az.

Öteki de; yukardaki olgunun sonucu olarak, kitabın ortalama doğru anlatımı gittikçe incelen, «bulunmuş yumuşak kelimeler» (s. 13,11) yalnız eğitimiye (çok iyi) tat veren şiirler olması... «Midilli» şiirinde (s. 151), «İlhan Berk'e bıraktım balık adlarını ve midyelerin şiirini» diye Berk'e de takılmıyor ya; kitaptaki şu şiirlere girmek, değme Anadolu babayiğitinin harcı değil. Bir kasabalımların, kentlisinin bile: «Koşma», «Sevda Türküleri», bizler için soluk kesici «Abdal», söyleyimi ve közü güzel «Unutma Onları», dörtlüklerden bazıları... Bu şiirlerde; Püsküllüoğlu için, İkinci Yenili anlatım geçmişine oranla büyük geri dönüşler var, var ama, bu anlatım yolu, baştaki «Bildiri» şiirinde tanımlanan şiire elverişli değil. («Bildiri», kitapta fazla ağırlığı ve güdücülüğü olan şiir. Doğan Hızlan bile, Cumhuriyet gazetesindeki —23.10.1976— tanıtısında, bu ilk şiirdeki niyete takılmış. Onun ve hemen ardındakilerin üstünde durmakla; kitabın, anlamı büyük ağırlık veren, toplumcu şo-gancı şiirlerle dolu olduğu görünümünü yaratmış. Oysa, Püsküllüoğlu'nun şiirleri öyle değil. Yiğitlere bayrak olacak söyleyişli hiç değil).

Püsküllüoğlu, *Karanfilli Sakı*'sında Garip Şiiri anlatım açıklığını bolca denemiş ozandır; buna dönebilir, geliştirebilirdi belki. Öyle yapmamış; kitabının arka kapağında belirtildiği gibi, *Karanfilli Sakı*'dan sonraki dönemi olan İkinci Yeni'nin güç dilini kolaylaştırmış, toplumcu özünü bu İkinci Yenici temel üstünde geliştirmeye girişmiş! Ne denli bütünlük sağlanabilirse bu öz ile biçim arasında, onca...

Oysa Püsküllüoğlu, daha çoğa seslenmek için gerekli temiz Türkçeyi de iyi kullanıyor. Öyle ki; gerektiğinde, halkın bağrına işlemiş Osmanlıca sözcükleri de, oya gibi koyuyor şiirinin bağrına. Çekinmiyor (s. 59): «Ha bismillah / şurasında bir kurşun, / ha bismillah / şurasında bir kama» gibi... Yeri gelince; Türkçeleri ya-

nında, «inkâr, şair, kelime, kalb, ömür, hayat, cümle, lâf, yâr, hâlâ, mutlaka, elbet, telâş, kavil, menzil, sade, evvel» gibi sözcükleri de kullanıyor.

Belki, Püsküllüoğlu da şiirinin sınırını biliyor (s. 62): «Yazılmadı daha / Kanayan yaranın şiiri» diyor. Yazdıklarını saymıyor.

«Bir ıslık çal artık / hey gençliğimin arkadaşı, / saati damarlarımın; / yasla üşüyen gövdeme çılgınlığı / kurşun sıcaklığıyla.» diyor (s. 73), o artık birtürlü aşamayacağı kurulukla! Gençlik arkadaşlarının olduğu yerden kurtulmuşun kuruluğuyla. Ama, o günlerin de, o zaman zaman gelen anıları sızlarıyla. Evet; ne yapmadığını, ne yapamadığını biliyor Püsküllüoğlu.

Bu satırları okuyabilenlerin bir güzel kitabı *Unutma Onları*. Aydından aydına tam bir kitap.

Çünkü, kitabın adı da bu yüzden çok iyi konmuş: Unutma onları da... Diğer insanları...

PAUL ELUARD

ŒİİRLER

Çeviren :

SAİT MADEN

300 sayfa / 25 lira

YENİ ANKARA YAYINEVİ
İSTANBUL

HAYAT ECZA DEPOSU

KOLL. ŐTİ.

Darüssaade Caddesi, no 7, kat 2

Sirkeci, İstanbul

Telefon : 22 86 37 - 22 64 61

TSKA
aksu
laboratuvarı

- Zepam (Tablet)
- Avigen (Kapsül)
- Uron (Tablet)

Tel. : 27 23 52
İstanbul

Çemberlitaş, Peykhane Sokak, No. 29

Ağzının
tadını
bilenler için

TUSTAV
ASYA
PASTANESİ

Üsküdar Vapur İskelesi - İstanbul
Telefon 33 04 31